

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

SPECIFIKA KOMUNIKACE V HODINÁCH PRAKTICKÉ VÝUKY

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

Autor práce: Pavlína Tampírová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3. ročník

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 16. května 2011

vlastnoruční podpis studentky

Děkuji PaedDr. Jarmile Alexové, CSc. a PhDr. Štěpánovi Balíkovi za odborné vedení práce, za cenné připomínky a ochotu. Také bych chtěla poděkovat panu řediteli Střední odborné školy a Středního odborného učiliště v Trhových Svinech Mgr. Jaroslavu Michalovi a také paní Markétě Markové, že mi umožnili přístup a nahrávání hodiny Kuchařské práce.

SPECIFIKACE KOMUNIKACE V HODINÁCH PRAKTICKÉ VÝUKY

(ANOTACE)

Cílem bakalářské práce je snaha postihnout především sémantické a pragmatické aspekty doprovodné komunikace prostřednictvím jazykové analýzy autentických komunikačních událostí, které se realizují v hodinách praktické výuky na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Trhových Svinech.

Zaměřím se na vztah verbálních a neverbálních prostředků v dialogu při společné činnosti komunikantů oboru Kuchařské práce a dále na ostenzi, tj. neverbální prostředek, jímž se sděluje pomocí ukazování.

Teoretická a praktická část bakalářské práce na sebe navazuje, popřípadě se prolíná.

SPECIFICS OF COMMUNICATION IN PRACTICAL TRAINING TEACHING HOURS

(ANNOTATION)

The goal of this bachelor work is to describe semantic and pragmatic aspects of communication accompanying the classes of practical training at the Secondary School and Secondary Vocational School in Trhové Sviny.

I focus on the relationship between verbal and nonverbal communication during the teamwork mainly among the students attending culinary classes and I also focus on the „*ostenze*“, a non-verbal means of communication based on pointing at or actually showing the object rather than referring to it by language.

In this work, the practical and the theoretical parts are intertwined.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Cíle výzkumu a jeho průběh	4
2.1 Cíl výzkumu.....	4
2.2 Přepis zvukového záznamu.....	4
2.3 Průběh odborného výcviku Kuchařské práce	10
3. Teoretická východiska aplikovaná na výzkumný materiál	13
3.1 Co to je komunikace?	13
3.1.1 Komunikační jednotky.....	14
3.1.2 Zvuková (grafická) forma výpovědi	14
3.1.3 Základní složky komunikace	15
3.1.4 Dialog.....	20
3.1.5 Monolog.....	22
3.1.6 Recepce (přijímání) komunikátů	22
3.1.7 Kontaktní prostředky.....	23
3.2 Přehled činitelů řečové události podle Romana Jakobsona	24
3.2.1 Funkce emotivní (emotive) nebo „expresivní“	25
3.2.2 Funkce konativní (conative)	26
3.2.3 Funkce poznávací	26
3.2.4 Funkce fatická.....	26
3.2.5 Funkce metajazyková	28
3.2.6 Funkce poetická	28
3.3 Ostenze.....	28
3.3.1 Historie ostenze.....	29
3.3.2 Ostenze.....	29
3.3.3 Ostenze a divadlo.....	34
3.3.4 Ostenze v běžné komunikaci	35
4. Závěr	39
Bibliografie	42
Přílohy.....	43

1. Úvod

Cílem této bakalářské práce je popis prostředků komunikace použitých v konkrétní komunikační situaci s důrazem na neverbální prostředky a ostenzi.

Téma práce jsem si zvolila na základě kolokviální práce z českého jazyka, v níž jsem se zabývala ostenzí, ale jen pouze teoreticky. Rozhodla jsem se zkoumat teorii ukazování v praxi, tedy přesněji řečeno v hodinách praktické výuky. Pro své sledování jsem si vybrala obor Kuchařských prací, neboť jsem se domnívala, že se zde budou vyskytovat nejen prostředky neverbální, ale i dorozumívání pomocí ukázání. Zaměřila jsem se výhradně na komunikaci, která probíhala vždy pouze mezi vyučujícím a studentem/y. Během nahrávání docházelo i k dialogům mezi studenty. Těmi jsem se však nezaobírala, neboť tyto rozhovory probíhaly mimo danou komunikační situaci.

Od výzkumu očekávám, že se mi potvrdí předpoklad výskytu ostenze v komunikaci, jelikož ostenze je jev, který patří mezi hojně využívaný způsob komunikace a který se nachází neustále kolem nás.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a část praktickou. Tyto části na sebe navazují, popřípadě se mohou prolínat.

Stručný obsah kapitol

K vypracování analýzy mluvené komunikace mi posloužila převážně kniha *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu* (KOŘENSKÝ, HOFFMANNOVÁ, JAKLOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1999), ve které je zpracován popis rozboru komunikace.

Pro analýzu komunikačního procesu je důležité charakterizovat společenskou situaci, ve které se komunikace odehrává, i společnou činnost, dále je podstatné vymezit účastníky komunikace a vztahy mezi nimi, prostředí, ve kterém se nacházejí a ostatní složky komunikační situace. V první kapitole se tak nachází stručné seznámení se Střední odbornou školou a Středním odborným učilištěm. Tento popis vychází z brožury, kterou škola vydala k padesátému výročí vzniku založení. Na tuto část bezprostředně navazuje průběh odborného výcviku, který vedla paní Markéta Marková a který jsem navštívila. Prvního dne nahrávání se zúčastnili dva studenti, u druhého nahrávání bylo přítomno pět studentů. K popisu výcviku byla použita kniha *Úvod do didaktiky odborného výcviku* (VINTR, 2004) a práce *Systém řízení a organizace mnou*

vedeného odborného výcviku (MARKOVÁ, 2007), která vychází z této knihy.

V další kapitole se zabývám teorií a praktickými ukázkami přepisu zvukového záznamu. Jsou zde vysvětleny nejen značky, kterých se užívá v grafických prepisech mluvené řeči, ale také se zde nachází části ukázek přepisu zaznamenané nahrávky. Jako odborný materiál k vypracování této kapitoly posloužila kniha *Mluvená čeština v autentických textech* (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDLOVÁ, 1992).

Následující kapitola obsahuje podrobné vysvětlení pojmu slovo, pojmenování a komunikace obecně. Nachází se zde i objasnění základních složek komunikace jako jsou účastníci komunikace, způsob kontaktu mezi nimi, téma, kód, kanál apod. Část této kapitoly vychází převážně z knihy *Čeština, řeč a jazyk* (ČECHOVÁ A KOL., 1996) a dále *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba* (MÜLLEROVÁ, 1994) a *Komunikativní složky výstavby dialogického textu* (MÜLLEROVÁ, 1979). Součástí této kapitoly je i stručná charakteristika sociální a skupinové komunikace, která byla popsána v knize *Sociální komunikace* (JANOŮŠEK, 1968). Dále se zde zabývám kontakto­vými prostředky, které jsou součástí pragmatické roviny. Čerpala jsem z textu *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu* (HOFFMANNOVÁ, 1983). Praktická část je aplikována na teorii této kapitoly.

V následující kapitole je obsáhle pojednáno o dalším způsobu neverbálního sdělování. Jedná se o sdělování pomocí ukazování. Tento způsob je nazýván ostenzí. Součástí této kapitoly je nejen vysvětlení pojmu ostenze, ale i její historie a propojení tohoto typu sdělování s jinými vědami. Podkladem k objasnění tohoto pojmu sloužila má kolokviální práce (TAMPÍROVÁ, 2010), ve které jsem se touto problematikou zabývala. Teoretickým textem, ze kterého jsem vycházela, byla kniha *OstENZE, hra, jazyk Sémiotické studie* (OSOLSOBĚ, 2002) a kniha *Estetika svatého Augustina a její zdroje* (SVOBODA, 2000).

Další kapitola navazující na předešlý oddíl se zabývá komunikačním modelem, který rozvinul pro lingvistiku Roman Jakobson, a funkcemi jazyka, kterými jsou funkce emotivní, konativní, poznávací, fatická, metajazyková a poetická. Podkladem této kapitoly se stala práce *Poetická funkce* (JAKOBSONA, 1995). V díle *Dialog v češtině* (HOFFMANNOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1999) je pojednáno o normách fatické komunikace, jimž věnuji pozornost.

Dále jsem čerpala z *Průruční mluvnice češtiny* (1995) a *Encyklopedický slovník češtiny* (2002). Součástí každé kapitoly je krátké shrnutí zabývající se problematikou. Závěr a kompletní seznam použité odborné literatury se nachází na konci bakalářské

práce.

Příloha obsahuje přepis vybraných 13 nahrávek, které byly zaznamenány na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Trhových Svinech. V příloze se také nacházejí postupy a recepty jídel, které studenti v daných hodinách vařili. Tyto recepty jsou z knihy *Receptury teplých pokrmů* (RUNŠTUK A KOL., 2002). Součástí přílohy je i tabulka znaků české fonetické transkripce.

Přikládám rovněž kompaktní disk, na kterém se nacházejí zaznamenané ukázky a bakalářská práce.

2. Cíle výzkumu a jeho průběh

Cílem bakalářské práce je zkoumání mluvené komunikace v hodinách praktické výuky. Zaměřím se nejen na komunikaci verbální, ale i neverbální.

2.1 Cíl výzkumu

Jak jsem již uvedla, zkoumaným materiálem je komunikace v hodinách praktické výuky Kuchařských prací. Ve své práci se zaměřím na verbální i neverbální prostředky užívané studenty a paní Markovou. Práce se skládá z teoretické části, po níž vždy následuje aplikace na zkoumané nahrávky.

Dále se zabývám komunikací a komunikačním modelem Romana Jakobsona.

Nakonec se ve své práci věnuji ostenzi, tj. dorozumívání ukazováním, ukázání, sdělování pomocí originálů věcí a jevů.

2.2 Přepis zvukového záznamu

„Přepis magnetofonového záznamu mluveného projevu je vždy jen nedokonalým obrazem způsobu, jakým mluvčí pomocí navzájem těsně propojených jazykových, parajazykových a mimojazykových prostředků sdělují to, co mají na mysli (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDLOVÁ, 1992, 2). Mluvený projev lze však zkoumat podle Müllerové jen v psané podobě. V knize *Mluvená čeština v autentických textech* se nachází přepis některých vybraných mluvených projevů ze zajímavých nebo příznačných komunikačních situací, do kterých se dostáváme.

Přepis neboli transkript nedokáže zachytit neverbální, mimojazykovou složku. V případě záznamu mluvy lze pouze tuto složku popsat, okomentovat. Přepis nebude ovšem úplný z důvodu nezachycení paralingvistických prostředků, jako je například barva hlasu, tempo, gesta a mimika.

K zachycení vlastností zvukového a časového průběhu nahrávky, které pomohou recipientovi (příjemci) textu, slouží speciální značky.

Komunikanty pro jednodušší orientaci v ukázkách přepisu označují začátečním písmenem. V případě studenta Jana jsem zvolila kombinaci písmen Ho.

ZVUKOVÉ PROSTŘEDKY

Intonační průběh slouží k členění textu na úseky a většinou signalizuje určitý

předěl – intonační průběh nekonečný ↑ a intonační průběh konečný ↓, v ukázce se takový záznam projeví následujícím způsobem: *M: no↓ to tam dáš↓ ale zapoměla si na něco↑ řekla si sůl↓ pepř↓ to je dobře↓ a ještě něco musíš udělat↑*

Pauzy ■ pomáhají čtenáři si představit časový průběh, tempo, plynutí. Delší pauzu lze zaznamenat dvěma, popřípadě i více značkami za sebou, př. *M: tak↑ ted' si dones sůl↑*

pepř↓ umej si ruce↓■■■ a ted' mi Jani řekni↑ co s tím uděláš↑☺

Zdůraznění probíhá pomocí velkých písmen; „Mluvčí zdůrazní buď jednu zpravidla první (přízvučnou) slabiku slova (CHYtil), nebo vysloví celé slovo, event. slovní spojení důrazně a silnějším hlasem (CHYTIL)“ (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDLOVÁ, 1992, 4).

Protažení výslovnosti (většinou konečné): samohlásky pomocí dvojtečky umístěné za ní, př. u slov jo:, no:; s různým intonačním průběhem (nejčastěji stoupavým – dodává otázkové, dovolávací, hodnotící a jiné významy)

Otázková platnost ☺ je signalizována tázací intonací, tázacími slovy nebo se podle knihy *Mluvená čeština v autentických textech* (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDLOVÁ, 1992) vyrozumívá z celkového významu určitého úseku textu nebo z celkové situace, př. *DM: jde ti to Jani☺ vy ste to ani nenaklepaly↑☺*

Hezitační zvuk se značí pomocí značky @. Tento zvuk je mluvčím vyslovován buď mezi dvěma slovy (zde má platnost zaplnění delší či kratší pauzy, nebo ho může mluvčí použít v kombinaci s pauzou tak, že je buď vysloven před ní, nebo za ní). S tímto zvukem měl největší obtíže student Jan. Kdykoliv se chtěl vyjádřit, začínal komunikaci pomocí hezitačního zvuku. Paní Marková sama tento jeho „zlozvyk“ okomentovala:

M: Honzo↑ ale ty máš vždycky s tím problém↓ s tím vyjadřováním↓ vem si↑ že jsi ve třetíku↓ za pár měsíců jdeš ke zkouškám↓ to je pořád tvoje taková komunikace↑ to↓ to↓ tam↓ zkus to říkat tak↑ jako abych tomu já dobře↑ nebo někdo jinej rozuměl↓ jo:↑☺ Když budeš říkat to↓ to↓ tam↑ tak nevíme↓ o čem je řeč↓ zkus to↓

Ho: @: takže namočíme tu zemi↑
M: no↑
Ho: @ dáme tam tu petrželkovou nat↑ @↓

Pořadí značek

Na prvním místě stojí šipka, která znázorňuje melodický pohyb, dále následuje značka pro otázku a na posledním místě stojí značka pro pauzu.

Příklad *M:* pak to utrhneš↑ a hotovo jo: ↑ ☺ ■

Nesrozumitelná místa, místa, v kterých si nejsme úplně jisti zněním slov, se s ohledem na okolní hluk – klepání masa, tekoucí voda či dialog mezi ostatními komunikanty, označují pomocí podtržení slov, která předpokládáme, že byla vyslovena.

M: jo↑ vodu tam budeš lit↑ a když budeš potřebovat↑ tak si přidáš↓ to je dobře↑ a budeš provařovat takže tu máš tu metlu a budeš to provařovat promíchávat↓ jak dlouho to bude asi trvat↑ ☺

Tam, kde nerozumíme vůbec, se udělá mezera a prázdná část řádku se podtrhne.

M: hovězí je tmavší↓ jo↑ nebo ne Jano↑ ☺
J: jo↑
M: jo↓ a hovězí je z jakýho zvířete ☺ co↑ ☺
H: z ovce↓
M: to říkáš ty↑ nebo jak ☺
L: _____
H: taky by to mohlo bejt z vola↑

Nastaly i situace, v nichž vzhledem k velkému hluku nebyly určité repliky či pasáže slyšitelné. Pak může přepis zaznamenané komunikace vypadat takto:

M: ukažte↓ já to aspoň ukážu na tom velkym↓ těsto na půlku↓ pak na čtvrtky↓
H: _____
M: no↑ ted'↑ ted' spíš↑ ■ se mě ptáš ne na dýlku↓ ale na šířku↑ že jo↑ si řekla dlouhý↓ ale široký taky↓
H: široký tak půl centimetru↓ ne↑ a dlouhý tak pět ☺
M: no asi takle n↓ jako pruhy takle↓ nebo jestli je budeš dělat obráceně↑ ■ asi takhle pruhy↓ jo↑ ☺

H: hm↑

M: tobě to Honzo teda nakrájím↑

Ho: to nevadí↓

M: no jenom takle↑ a pak už budeš pokračovat↓

Ho: _____

M: ale vem si celý těsto Heleno nebo to budeš dělat na dvakrát↑ to je asi zbytečný↓

Ho: tobě to rozkrojil↓

M: ne: ty ho máš celý↓ to je Heleny↑ to je tvoje↑

Ho: jo↑ to je moje↑ ☺ aha↑ já myslel↓ že↓ že to _____

M: ale možná budete muset jít každéj zvlášť↑

Ho. proč ☺

M: hm↑ myslíš že se sem vejdete↑ ☺ ■ tak↓ a tím nožem sjíždět↓ ale ten začátek moc hezkej není↓ a aby byly tenký↑ tak jenom tím nožem sjíždět↓

[Paní Marková krájí nudle]

budou takovýhle Honzo↑ ☺

Střídání partnerů v dialogu

První partner začne mluvit, poté svou promluvu ukončí a po pauze mluví druhý partner.

M: a ještě↑ Heleno↑ uděláš domácí nudle↓ jo↑ ☺

H: a to je všechno↑ co budu neska dělat↑ ☺

M: když jsem rozdělovala dva ptáčky↓ to bych musela rozdělit dvě polívky↓ že by si udělal každéj vývar↓

Každá replika¹ je zapsána zkraje na samostatný řádek.

V jiném případě druhý partner naváže na prvního ihned, bez pauzy. Navázání druhého partnera se v přepisu označuje použitím značky = a zapisuje se na samostatný řádek od kraje.

M: tak můžeš říct rozdíl↑ ☺ z jakýho je to zvířete↑ nebo jakou má barvu to maso↑
 nějak rozdíl↑ nebo hovězí↑ nebo vepřový↑ jak ho poznáš↑ to maso od sebe↑ ☺

H: = hovězí je tmavší↓

¹ Encyklopedický slovník češtiny uvádí, že replika je základní jednotkou členění dialogického textu. Je to souvislý úsek textu, který pronese jeden z účastníků rozhovoru, aniž by byl přerušen jiným mluvčím. (Encyklopedický slovník, 2002, 375)

M: já to chci od Jany↓

Třetím způsobem je „skočení do řeči“ prvního partnera. Druhý partner nenechá prvního dokončit svou repliku. V tomto případě nastává současné mluvení.

Začátek druhé repliky je umístěn pod slova, která první partner pronášel v době, kdy začal mluvit druhý partner.

M: správně↑ asi dvacet minut↓ jak to odhadneš☺ když nevíš↓ jak si to odhadneš↑☺

J: na na budíku↑

Přizvukování, signalizace pozornosti

Tyto repliky nejsou samostatné (je to výraz hm a nejrůznější podoby jako je mhm, @h@, mh a podobně). Tyto zvuky se při přepisu píší na samostatný řádek pod příslušné slovo, které stojí na předcházejícím řádku a které s nimi bylo současně vysloveno.

DM: až to budete mít volný↑tak vám to začne těma dirkama vyplavávat ven↓ utahovat↓

utahovat↓ snažte se utahovat↓

N: hm↑

Komentáře

Komentáře slouží k popisu neverbální složky jako je například chování mluvčího, jeho nálada, a také k přiblížení situace čtenáři.

Komentář se nachází nad příslušným úsekem textu a není součástí textu, proto nemá svůj samostatný řádek, který by byl označen číslem.

1. situační komentáře: tento typ komentáře slouží k popsání neverbálního chování mluvčího pomocí hranatých závorek [...] Analyzovaná komunikace byla zaznamenávána pouze na diktafon, bylo velice obtížné sledovat a všimnout si neverbálních prostředků. Z tohoto důvodu se situační komentáře v ukázkách vyskytují zřídka.

M: umíš nastavit tady deset minut↑☺

J: jo↓

*M: tak až se to bude vařit↓ tak si tady nastavíš deset minut↓ ukaž↑ kde je desítka↓
[Jana ukazuje, kde je na časovém spínači číslo deset]*

M: no■ vidíš↑

2. deskriptivní komentáře: tento typ zachycuje nápadný způsob řeči mluvčího a to

použitím výrazů *rychle*, *hlasitě*, *pomalů*, apod. Tento způsob popisu řeči mluvčího se nejmóvrazněji objevoval u studentky Jany, která mluvila velice pomalu a tiše a hlavně vždy pouze odpovídala na otázky, které jí byly kladeny. Pokud nebyla tázána, mlčela.

J: *osolim↓ opeřim↓ pak tam dám slaninu↓ (pomalu a tiše)*

M: *ještě si na něco zapomněla↑*

J: *salám↑ (tiše)*

3. interpretativní komentáře: pomocí tohoto komentáře je zaznamenán dojem posluchače, který je vyvolán tónem řeči mluvčího

M: *a pepř máš☺ hele víš co Jano nechápu↑ že ty to máš vždycky↓ že když šáhneš do toho↓ protože máš mokré ruce↓ musíš↓ umej si ruce↓ pak si je utři↓ at' je máš suchý↓ (rozzlobeně a částečně i netrpělivě)*

Smích je součástí přepisu. Tento fónický prostředek může hrát v textu významnou roli. V případě že mluvčí pronáší svou řeč se smíchem, zaznamenává se slovo smích do kulatých závorek (smích) na zvláštní řádek.

M: *můžem udělat nějaké hádací kvě☺ ale ty jsi nejbliž↓ des et↓ až dvanáct minut↓■ od doby varu↓ co je doba varu↑ Jano ☺*

H: *bubly↑ bubly↑ bubly↑*

(smích)

Další možností je přerušlení řeči za účelem zasmání se. V tomto případě se slovo smích píše také do kulatých závorek (smích) za poslední slovo, než nastal smích.

M: *no:↑ tak↓■■ hele dali ste tam tu slaninu↑ nezapomněli ste na ní↑*

L: *ne↓*

M: *nedali↑ nebo dali↑*

L: *dali↓*

M: *dali↑*

L: *já odpovídal na to↓ že jsme nezapomněli↓ takže ne↓*

M: *jo:↑ (smích) to si mě teda zamotal↓ a kde máš tu slaninu↑ ja jí nevidim↓*

S mluvčím se začne smát někdo jiný. Tato situace se řeší označením smíchu a napsáním komentáře. Vše je zvlázněno kurzívou.

M: *ne že najdu něco v koši jo↑ to voni když mají nějaký zbytky↓ co je nebaví krájet↓ tak to hodí do koše↓ a hotovo↓*

H: *až tak jo↑*

M: *jo↑*

Ho: *to by mě nenapadlo*↓

M: *ne*↑

(smích)[Všichni se smějí]

Ho: *já sem to žral*↓ *víš co*↑

(smích)[Všichni se smějí]

L: _____

Ho: *já vždycky takovýhle ty kousky sem žral*↓ *takový ty zbytky*↓

Podobně jako v *Mluvené češtině v autentických textech* (MÜLLEROVÁ, HOFFMANNOVÁ, SCHNEIDLOVÁ, 1992) jsem se rozhodla nepřepisovat zvukovou nahrávku fonetickou transkripcí. Transkripce je záznam zvukové řeči pomocí vhodně zvolených značek tak, že východiskem je zvuková podoba jazyka. (Encyklopedický slovník češtiny; 2002; 492) (Tabulka znaků české fonetické transkripce je uvedena v příloze.) Pro přepis jsem tedy zvolila běžný pravopis.

2.3 Průběh odborného výcviku Kuchařské práce

Dne 8. a 23. listopadu 2010 jsem se zúčastnila odborného výcviku na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Trhových Svinech. Tato vzdělávací instituce letos oslavila 50 let své činnosti. Škola dále sdružuje Domov mládeže, školní jídelnu a restaurační zařízení Junior – Club. Střední odborná škola má pouze jeden studijní obor, který je ukončen maturitou. Střední odborné učiliště nabízí celkem sedm učebních oborů, jež jsou ukončeny závěrečnou zkouškou. Po úspěšném ukončení získá student výuční list.

Jedním z učebních oborů jsou Kuchařské práce, jichž jsem se zúčastnila. Tento obor vedla paní Markéta Marková². Pro práci nezbytné jsou však především informace o studentech, kteří v daný den nahrávání byli ve škole. Považuji za podstatné popsat jednak jejich chování, zájmy a určitá specifika, která je charakterizovala a jednak průběh odborného výcviku, kterého se zúčastnili. V obou navštívených dnech probíhal výcvik téměř totožně.

---

2 Paní Marková vystudovala Střední hotelovou školu v Poděbradech v letech 1982-1986. Na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Trhových Svinech vyučuje téměř 17 let. Vyššího vzdělání dosáhla absolvováním kurzu psychopedického minima a pedagogického minima na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity. Tento kurz ukončila závěrečnou prací na téma *System řízení a organizace mnou vedeného odborného výcviku*.

Dne 8. listopadu byli přítomni dva studenti. Z důvodů anonymity je budu nazývat studentka Jana a student Jan. Tito studenti jsou žáky 3. ročníku. Studentka Jana pochází z rodiny, kde je otec profesorem na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích a matka pracuje jako zdravotní sestra na chirurgickém oddělení. Student Jan mi bohužel neprozradil, jakou profesi vykonávají jeho rodiče.

Oba studenti dříve studovali jiný obor. Jana studovala ošetrovatelství, které vzhledem k nedostatku zájmu vyučujících o její osobu nakonec opustila. Jan studoval učební obor – zedník. Poté, co Jan zjistil, že trpí epilepsií, musel tohoto oboru zanechat, přestože ho studium velice zajímalo a bavilo.

Jana by po ukončení studia ráda pracovala v prádelně. Jan mi na danou otázku odpověděl, že netuší, jaké zaměstnání bude vykonávat. Když jsem se otázala, zda by chtěl pokračovat ve svém oboru, odpověděl, že ne.

Studentka Jana dostala za úkol připravit květákovou polévku a Jan měl uvařit pečené kuře s nádivkou a vařené brambory. (potřebné suroviny s postupem vaření se nacházejí v příloze).

Co se týče samotného vaření, neměl Jan žádné zásadní problémy s vykonáním svého úkolu. Počínal si sebejistě a bylo vidět, že tomu rozumí. V případě, že si s nějakou záležitostí nebyl jistý, tak poprosil paní mistrovou o radu. V případě Jany probíhalo vaření odlišně. Paní Marková musela studentce věnovat daleko více pozornosti než Janovi. Vyskytlo se dokonce i několik okamžiků, kdy musela mistrová Janě názorně vysvětlovat, co má udělat.

V úterý 23. listopadu jsem tento odborný výcvik navštívila podruhé. Tohoto dne měla paní Marková ve třídě pět studentů – Helenu, Nikolu, Lukáše a opět jsem se setkala s Janou a Janem. Helena, Nikola a Lukáš jsou studenti druhého ročníku oboru Kuchařské práce. Bohužel jsem s těmito studenty neměla dostatek času si pohovořit. Mohu o nich sdělit jen to, co jsem během průběhu výcviku vyzorovala.

Tito studenti na rozdíl od Jany na mě působili dost sebejistě, družně. Jana seděla od nich stranou a nebavila se. Spíše bych řekla, že se ostatní nebavili s ní. Jan se naopak v této hodině začínal více projevovat. Zřejmý byl zde rozdíl v jeho chování k Janě. Při mé první návštěvě se k ní choval velice mile a přátelsky, pomáhal jí, ale v přítomnosti jiných studentů Janu přehlížel a nevšímal si jí.

Náplní tohoto dne bylo uvařit kuřecí vývar s masem a domácími nudlemi pro osm osob, španělského ptáčka, kterého vařili dva studenti (každý sám, tedy po čtyřech

porcích) a dušenou rýží též pro osm osob.

Vyučovací den začal v 7:00. Na začátku výuky byli studenti seznámeni s tématem hodiny, Další část vyučovací hodiny tvořila samostatná práce, v které si studenti museli nanormovat potraviny podle receptur a učinit zapsání do svého sešitu. Po rozdělení studentů do skupin (v našem případě určení jednotlivce, který bude vařit zadané jídlo) následovala příprava potřebných surovin a vysvětlení instrukcí, jak bude vaření probíhat. Poté následovalo samotné nacvičení vaření. Studenti vařili samostatně bez pomoci vyučujícího. V případě nejasností se otázali.

Studenti měli v době od půl dvanácté do dvanácté hodiny nárok na přestávku a společný oběd, který si sami navařili.

Po obědě si studenti zopakovali nově probrané učivo a paní mistrová zhodnotila jejich výsledek práce. Po zhodnocení si studenti rozdělili úklid.

Já, jakožto nahrávající osoba, která se rozhovoru neúčastnila, jsem byla pouhým pozorovatelem a zachycovatelem nahrávky. Průběh nahrávání spočíval v zaznamenání komunikace mezi studenty a jejich mistrovou. Paní mistrová byla spolu se svými studenty obeznámena o nahrávání. Samozřejmě bylo potřeba souhlasu pana ředitele školy Mgr. Jaroslava Michala.

Co se týče samotného průběhu nahrávání, domnívám se, že účastníci komunikace byli v souvislosti s přítomností mé osoby zprvu trochu nejistí a nervózní. Tento problém však po několika minutách zmizel. Osobně si myslím, že k tomu přispělo několik faktorů. Za nejdůležitější považuji to, že se účastníci komunikace dobře znali a že také znali prostředí, v němž komunikace probíhala. Zároveň jim nebylo cizí ani téma rozhovoru. Další možností proč studenti a paní Marková přemohli prvotní ostych, bylo podle mého názoru i to, že jsem se do konverzace nezapojovala. Přeci jen jsem pro ně byla cizím člověkem, kterého viděli poprvé v životě.

3. Teoretická východiska aplikovaná na výzkumný materiál

V této rozsáhlé kapitole se věnuji základním pojmům komunikace, dále pak činitelům řečové události podle Romana Jakobsona a poté ostenzi. Každá podkapitola obsahuje teoretické uvedení do dané problematiky a následně aplikaci na zaznamenané nahrávky.

3.1 Co to je komunikace?

Cílem této kapitoly je snaha postihnout všechny základní složky a specifika dané komunikace. Nejdůležitějšími složkami, které utvářejí komunikaci, jsou komunikanti, jazykový kód a kanál, téma a prostředí, v kterém sdělování probíhá. Komunikaci vytváří nejen složky verbální, ale i neverbální, mimojazykové.

K navázání, k udržení a k ukončení kontaktu mezi účastníky komunikace slouží prostředky kontaktní, které jsou součástí pragmatické roviny.

Komunikace (toto slovo pochází z latinského adjektiva **communis** tedy společný, **communicare** znamenající činit něco společným, komunikovat, dorozumívat se) je podle ČECHOVÉ proces dorozumívání, společenský styk s cílem výměny myšlenkových obsahů mezi účastníky komunikace (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 340).

„V komunikaci se diferencují role původce a příjemce sdělení, které těsně souvisejí s momentálním postavením jednotlivých účastníků vzájemného sdělování. Nezbytnou podmínkou komunikace je rovněž používání shodného kódovacího systému podle jistých zásad, což znamená, že komunikující lidé se řídí určitými normami vzájemného styku“ (JANOŠEK, 1968; 108).

„Naše řeč se skládá z aktů pojmenovacích a usouvztažňovacích. Výsledkem aktu pojmenovacího je pojmenování, výsledkem aktu usouvztažňovacího je zpravidla výpověď, ale i víceslovné pojmenování. Oba akty jsou součástí aktu sdělovacího – komunikačního“ (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 42).

Prostředkem komunikace je pojmenování. Pojmenování má odlišné vlastnosti než výpověď, a to proto, že výpovědi jsou z větší části tvořeny, pojmenování je naopak zřídka v procesu komunikace utvářeno.

3.1.1 Komunikační jednotky

Komunikát neboli jazykový projev je základní komunikační jednotkou, elementární komunikační jednotkou je výpověď, která sama může být minimální promluvou. Má nějaký věcný obsah (vypovídající něco o skutečnosti), má gramatickou formu větnou (i nevětnou), je uzavřená zpravidla intonačně a graficky, má jistou komunikační funkci a modalitu a je rozčleněná (pokud je členitelná) na východisko a jádro výpovědi.

Výpovědi se mohou spojovat ve formální a sémantický celek. Tím vzniká výpovědní spojení, které vytvářejí výpovědi. Výpovědi mohou být větné nebo nevětné. Autor výpovědi spojuje těsněji než ostatní části komunikátu, protože je chápe jako významový celek.

Věta je základní formou výpovědi.

Základní formou výpovědního spojení je souvětí. Souvětí je textové spojení vět ve zvukový, sémantický i gramatický celek (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 225 a 342).

Rozbor nahrávané ukázky na výpovědi

M: /1/ z jakýho masa je španělskej ptáček↑ ☺

J: /2/ dušené hovězí maso↓

M: /3/ jaké↑ ☺ /4/ z jakého druhu masa je španělskej ptáček↑ ☺

J: /5/ hovězí maso↓

M: /6/ hovězí↓ ■ /7/ ptala jsem se tě ráno↓ /8/ ptám se tě znova↓ ted'ka↓ když to máš nanormovaný↓ /9/ ted'↓ jestli už to víš↑ ☺ /10/ jakej je rozdíl mezi hovězím a vepřovým↑ ☺ (ticho)

V dialogu se nachází deset výpovědí, které náležejí pěti promluvám. Výpovědi číslo 1, 4, 7, 9, 10 jsou tvořeny formou věty jednoduché a výpověď číslo 8 je složená věta – podřadné souvětí. Výpověď číslo 2, 3, 5, 6 jsou nevětné a nazývají se větnými ekvivalenty, tj. jednočlenné věty neslovesné.

Výpověď má vždy jazykovou formou – forma gramatická a zvuková. Ráda bych se zaměřila na formu zvukovou, především na intonaci.

3.1.2 Zvuková (grafická) forma výpovědi

Tato forma je výraznou vlastností výpovědi. „Zvuková (grafická) podoba výpovědi záleží na délce výpovědi, na způsobu jejího spojení s jinými výpověďmi v

textu, na komunikační funkci výpovědi, na jejím citovém zabarvení. Konec výpovědi bývá vyznačen intonačně a pauzou“ (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 229).

Jedním z prostředků zvukové formy výpovědi je **větný přízvuk**, který je spojen s významovým jádrem výpovědi. Pokud se nachází jádro na konci výpovědi, nachází se větný přízvuk také na konci. V případě, že se vyskytuje jádro v jiné poloze, tak se větný přízvuk jeví jako důraz.

Dalším prostředkem je **intonace**, která ohraničuje a člení výpověď na větné úseky. Intonace je ve své podstatě melodie, jež je spojena s přízvukem.

Patří sem též **pauzy**, o kterých jsem se zmínila v předešlé kapitole.

Členění textu intonačně a pauzově se nazývá zvukovou segmentací textu.

3.1.3 Základní složky komunikace

Mezi základní složky komunikace patří účastníci komunikace, způsob kontaktu (spojení) mezi účastníky, téma, kód a kanál komunikace. Mezi účastníky komunikace (= komunikanti) dochází k vzájemnému působení, neboli dochází k interakci. Skutečnost, o které se komunikuje, se nazývá téma. Co je jazykový kód? Je to dohodnutý systém znaků (signálů) i pravidel spojování, řazení znaků pro přenos informace, popř. systém pravidel pro přiřazení významu k znaku nebo signálu. V jazykové komunikaci je kódem použitý jazyk (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 341). Komunikanti k dorozumívání se mezi sebou používali český jazyk, přesněji řečeno, používali mluvenou formu nespisovného jazyka, tedy obecnou češtinu.

Z hlediska hláskosloví se zde nacházelo několik rysů typických pro obecnou češtinu. Nejčastěji docházelo k úženi samohlásky *é*, jež bylo nahrazeno *y/í*. (př. **polívka**)

*M: jasně↑ oni by se potom nevysušily↓ proto↓ musí se trochu vysušit↓ aby šly
potom krájet↓ a byly by pořád **takový vlhký**↓ jo↑*

Dalším velmi frekventovaně používaným jazykovým jevem byla diftongizace, při níž „z dlouhého vokálu vzniká diftong, tj. plynulé spojení dvou vokálů odlišné artikulace“ (Encyklopedický slovník, 2002, 113)

*M: Honza a Helena↓ **každej** začnete ___ **každej** udělá↓ **každej** si dá vařit vývar↓@
stačí čtvrtka cibule↓ tak jak máte tu půlku↓ jsou veliký↓ tak stačí ještě↓ ještě
napůl↓ jo↑ ☺ **každej** udělá vývar samostaně↓ dochutí↓ přecedí↓ zeleninu dáte
dohromady↓ a **každej** udělá ty nudle z jednoho vajčko↑ ☺ a ty nudle
můžeme začít hned↓*

Paní Marková vyslovovala nedbale slovo **čtyry**. Dalším rysem obecné češtiny je

změna *š* na *č* (*menší* → *menčí*).

M: *když děláš čtyry masa↓ tak ti stačí menčí↓■ menčí↓ aby ty masa byly jako u sebe↓*

L: *jo↓*

Používány byly i typicky obecně české hláskoslovné jevy. Účastníci komunikace krátili (*nevím, s nim*) či naopak prodlužovali délku hlásek.

M: *proč myslíš ☺*

Ho: *nevím↓*

Studenti též vynechávali slabičné *l* v zakončení přičestí minulého rodu mužského.

Ho: *já myslel↓ že jsem něco proved↓*

Vkládali také protetické *v* před slova (př. *vopravdu*...). Hojně se v komunikaci objevoval jev zániku náslovného *j*, a to především ve slovech *eště*, *deš* apod. a komunikanti redukovali souhláskové skupiny ve slovech *esli*, *dyť*.

M: *no↑■ jenže ted'↓ už to naklepat víc nepude↓co deš dělat ☺*

3.1.3.1 Komunikační proces

Komunikování je ovlivňováno určitou situací, ve které komunikační proces probíhá. Jedná se o určitou dobu, o určité místo a jde také o společenskou atmosféru. Jak zde uvádí Čechová, součástí této situace je situace komunikační. Tato situace je tvořena účastníky a jejich sociálním, věkovým složením, jejich vztahy, prostředím a časem, ve kterém se komunikace odehrává (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 342).

Komunikování může být připravené, plánované nebo bezprostřední, nepřipravené. V případě mého sledování a zaznamenávání komunikace šlo z pohledu vyučujícího o projev z části připravený (paní Marková měla naplánovanou strukturu vyučovací hodiny) a z části bezprostřední. Ze strany studentů se jednalo o komunikování nepřipravené, spontánní. Olga Müllerová nazývá komunikaci mezi učitelem a žákem rozhovorem řízeným. Tyto rozhovory, jak píše ve své knize *Komunikativní složky výstavby dialogického textu*, „nejsou typicky spontánní, nepřipravené, projevuje se v nich stabilní jednoznačný vztah mezi partnery, určený jejich výrazně protikladnými sociálními rolami“ (MÜLLEROVÁ, 1979, 12).

Komunikace se dá rozdělit podle její povahy a podle prostředku:

- **komunikace verbální:** Tato komunikace je zprostředkována pomocí jazyka (tj. pomocí fonému, morfému, slova, věty). Formou komunikace verbální může být slovo mluvené i slovo psané/tištěné, popřípadě se mohou tyto formy kombinovat. Při komunikaci mluvené užívají komunikanti paralingválních prostředků (tj. melodie, přízvuk, rytmus a tempo řeči, síla a barva hlasu, vkládání pauz)
- **komunikace verbálně - neverbální:** Jde o „kombinaci prostředků verbálních a paralingválních s prostředky nonverbálními (extralingválními), k nimž patří využití proxemiky (míry vzdálenosti mezi komunikanty), haptiky (dotyku, fyzického kontaktu: podání ruky, polibek, facka...), posturiky (polohy a konfigurace těla mluvčího a posluchače), kineziky (pohybu komunikantů – nejen gestiky a mimiky, tj. pohybů relativně malých – gest rukou a změny výrazu obličeje, ale pohybů celého těla včetně chůze při komunikaci)“ (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 343).

Komunikanti, kteří se účastnili odborného výcviku, využívali jak prostředky jazykové, tak i neverbální. Z prostředků neverbálních byly nejčastěji používány paralingvální a nonverbální prostředky.

Se vzdáleností mezi komunikanty souvisí především tvar místnosti a uspořádání vybavení. Místnost je tvaru obdélníku a veškeré vybavení je umístěno podél zdí, pouze uprostřed místnosti se nachází malý pult. Účastníci komunikace se během vaření po místnosti pohybovali, tím se vzdálenost mezi nimi proměňovala. Přesto si ale komunikanti od sebe udržovali takovou vzdálenost, která je příznačná pro skupinu osob, která je určována určitými rolemi a normami. Významnou roli zde hraje i hierarchizace osob ve skupině a s ní spojený určitý respekt k vyučujícímu. Z tohoto důvodu se v této skupině neobjevoval ani žádný fyzický kontakt. Naopak zde bylo hojně využíváno mimiky a gotiky. U komunikantů také docházelo ke změnám výrazu v obličeji.

- Paní Marková se snažila se studentem komunikovat rovněž pomocí fyzického poukázání na danou věc. Tento typ sdělování se nazývá ostenze a zařazuje se mezi **komunikaci neverbální** (touto komunikací se rozumí mimoslovní sdělení, jako příklady uvádí Čechová pantomimu, plakáty, sdělování pomocí světelných signálů...). Definicí ostenze lze nalézt v Encyklopedickém slovníku, v němž je definován takto: „Přímé ukazování, prezentace mimojazykové skutečnosti, respektive komunikace ukazováním, prezentací mimojazykové skutečnosti v

situaci teď – zde – já (odkaz k deixi). Ostenze může být nedílnou součástí řečového jednání např. ve výpovědích typu Dám ti tohle!, kdy současná prezentace darovaného předmětu je konstitutivní podmínkou úspěšného řečového jednání“ (Encyklopedický slovník, 2002, 299). (Ostenzi je věnována jedna z dalších kapitol.)

3.1.3.2 Komunikanti

Mezi komunikanty probíhá určitý kontakt. Tento kontakt může být **nepřímý** (v tomto případě proces tvorby a recepce komunikátu neprobíhá současně, příkladem jsou písemné projevy...) nebo **přímý zprostředkovaný styk** (příkladem takového kontaktu je například telefonní rozhovor). V případě mnou analyzované komunikace jde o třetí způsob kontaktu a tím je **styk přímý bezprostřední** (tj. takový kontakt, při kterém jsou účastníci komunikaci přítomni).

Z hlediska vztahu mezi komunikanty je možné komunikaci rozdělit na důvěrnou, emocionálně neutrální a odtažitou. Záleží na tom, jak dobře se komunikanti znají, nebo neznají, zda si důvěřují. Důležitým faktorem je i sociální postavení, věk nebo (ne)rovnost mezi partnery komunikace.

Účastníci analyzované situace: Jak už uvádím v úvodu své bakalářské práce, účastníky komunikace byli první den dva studenti. Student Jan, studentka Jana a samozřejmě jejich vyučující. Druhého dne bylo komunikantů celkem šest (nevyjímaje vyučujícího)³ – opět byl přítomen Jan a Jana, zbylými třemi studenty byla Helena, Nikola a Lukáš. Jde zde o malou skupinu, kde se komunikanti znají. Jaromír Janoušek to nazývá skupinovou komunikací (JANOUSEK, 1968, 112).

V malých společenských skupinách na sebe členové bezprostředně působí a jsou ve vzájemném styku. To znamená, že se členové vzájemně ovlivňují a psychika je jedním z významných faktorů skupiny.

Janoušek ve své knize uvádí nejdůležitější rysy, které jsou charakteristické pro malé skupiny. Jedním z nich je sdružování členů k společnému provádění činnosti, zde dochází k ovlivňování mezi členy. Příslušníci takovéto komunikace mohou sdílet své znalosti, zkušenosti a názory. V knize *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu* se toto sdílení nazývá **komunikační kompetencí** (KORENSKÝ, HOFFMANNOVÁ, JAKLOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1979, 29). V komunikaci se dále

---

³ Dne 23. listopadu 2010 navštívila obor Kuchařské práce druhá mistrová. Byla zde přítomna pouze pár minut. V přepisu nahrávaných ukázek ji označuji písmeny DM.

mohou odrážet různé postoje či myšlenkové pochody. Nic podobného jsem však ve zmíněné komunikaci nezaznamenala.

Společnou činností studentů odborného výcviku je samozřejmě příprava pokrmů. Předpokládá se tedy, že tito studenti budou mít minimálně jednu společnou zálibu. Posuzovat však jejich záliby a vlastnosti, myslím si, mi nepřísluší. Strávila jsem s nimi velice krátký čas na to, abych dokázala říci, zda je něco spojuje. Tito mladí lidé nebyli studenty stejného ročníku. Jan a Jana letos ukončují své studium a Helena, Lukáš a Nikola navštěvují druhý ročník, tedy znalosti a praktické dovednosti se mezi těmito studenty odlišují.

Dalším rysem skupinové komunikace je vnitřní členění skupiny, které je dáno určitými rolemi, normami či statusy a každá skupina je řízena určitými hodnotami.

Tři roviny komunikace

Jako výchozí rovinu považuje Janoušek společný systém jazykových významů a společné pravidlo používání tohoto systému jako základní předpoklad vzájemného sdělování.

Druhou rovinou je samotné sdělování (komunikativní činnost). „Chápeme-li komunikativní činnost jako předávání informací, znamená to, že se v jejím důsledku vyrovnává úroveň informovanosti mezi účastníky komunikace ve srovnání s výchozím stavem“ (JANOŠEK, 1968, 114).

Třetí rovinou je sdílení názorů, mínění a postojů. Cílem komunikace je odstranění rozdílů v názorech, dojít k společnému mínění, k společnému postoji. Prostředkem k dosažení tohoto cíle může být snaha více komunikovat o daném rozdílném názoru či naopak přerušování komunikace.

Skupina bývá většinou spjata s normami a standardy. Skupinová norma se vyskytuje ve skupině, v níž členové skupiny zastávají stejný názor o určitém pravidlu, podle kterého se mají členové řídit. Důležité je zde, aby tato norma byla přijímána všemi členy. K tomu jim slouží komunikace, pomocí které se informují o jejich názorech a postojích k dané normě. Hovoříme zde tedy o skupině studentů. Jejich normy a pravidla, podle nichž se mají chovat, jsou dány školou, resp. určitým zákonem. S komunikací uvnitř skupiny také souvisí skupinový status, který má vliv na uspořádání skupiny. Významný je i vztah, znalost účastníků komunikace k věcnému obsahu.

3.1.3.3 Téma a obsah komunikátu

Tématem komunikátu je skutečnost, o které se komunikuje, „tj. ten základní fakt skutečnosti (ať vnější nebo psychické), na který se sdělování zaměřuje a který má sdělení adresátovi zprostředkovat. Je to tedy základ obsahu komunikátu“ (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 345).

Obsah komunikátu je to souhrn informací, které je komunikátem přinášén.

Komunikační událost může mít jediné hlavní téma nebo se zde může nacházet více důležitých témat, které se rozvíjí. Hlavním tématem sdělení analyzované komunikační události je skutečnost, zabývající se „výukou“ přípravy pokrmů a všemi náležitostmi s tím spojenými (jako je seznámení s tématem hodiny, normování potravin, příprava pokrmu, společná přestávka, zhodnocení studentů, úklid).

3.1.4 Dialog

Dialog je běžnou mluvenou komunikací mezi dvěma nebo více účastníky komunikace, kteří se přímo vyjadřují k tématu komunikace. Je situačně a kontextově zakotven. Dialog může být spontánní, nepřipravený nebo může být připraven z části.

V dialogu se mohou odehrávat různé situace. Dialog se může vyvíjet, může se obměňovat, popřípadě měnit. Může také nastat situace, v níž každý účastník komunikace hovoří o něčem jiném. Další možností dialogu je rozhovor, který je založený na formě otázek a odpovědí.

M: cibuli↓ máš tam maso↓ zalili jsme to vodou↓ a jak se menuje ta technologická úprava↑ kterou teď provádíš↑ ☺

J: dušení↑

M: správně↑ dušení↓ a jaký je rozdíl mezi dušením a vařením↑

J: dušením↓ že se to dává na míň↓

M: no↑ správně↑

J: a vařením↑

M: a ještě↑■ že se to dává na míň stupňů↓

J: to jo↓

M: to je správná odpověď↓

H: vaří se to s poklicí↓

M: vaří se to s POkličkou↑ správně↓

H: do poloviny zalitou vodou↓

M: ano↓ správně↓ takže kdyby sme vařili↑@ řekni mi nějakou surovinu↑ která se

vaří↑ například↑

J: těstoviny↓

M: no↓ správně↓ takže těstoviny bysme dali určitě hodně vody↓ dali bysme takle vody↓ oni by plavaly↑ vařily by se pokličku bysme nedávali ↓ aby nám to neuteklo↓ takže↑ teď sto řekla dobře↓ vody má být míň↓ zhruba do poloviny↓ poklička↑ a na míň stupňů↓ takže to je úprava dušením↓ tak↓ jasný↓ a: ještě nám řekni↓@ další ty úpravy↓ když jsme u toho↓ řekly jsme si dvě↓ vaření↓ dušení↓

J: pečení↓ smažení↓

M: správně↓ a pečení je↑ co↑ ☺

J: kuře↓

M: no↑ můžeme pect kuře↑ ale jako teďka↑ když se koukneš takhle na ten spotřebič↓ tak kde to pečení probíhá↑ kde budeš pect↑

J: @ v troubě↓

M: v troubě↓ no:↑ takže v troubě se peče↓ zapnou se stupně↓ a působí to na tu potravinu↓ třeba kuře si řekla↓ horkým vzduchem↓

J: @↑

M: a: další↑ to čtvrtý↓ který si řekla správně↑

J: smažení↓

M: tak↓ a smaží se↑ popiš nám to↓ co se smaží↑ nebo v čem se smaží↑

J: řízek↓

M: @↓

J: na oleji↓

M: jo↓ na oleji↓

J: na pánvi↓

M: na tuku↓ takže máme rozpálenej tuk↓ omastek↓ a na tom smažíme↓ správně↓ aspoň něco víš↓

Skutečné střídání komunikačních rolí (tj. role mluvčího a adresáta, popřípadě v písemném projevu autora a příjemce) se nazývá dialogem reálným. Pokud k tomuto střídání nedochází, mluvíme o fiktivním dialogu. (KOŘENSKÝ, HOFFMANNOVÁ, JAKLOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1979, 24)

Ukázka dialogu:

M: když je těsto špatně zpracovaný↓ když je těsto tuhé↓ tak to takhle vypadá↓

H: @:↑ ☺

- M: @:↓ (*smích*)
- H: jo: to nějak bude↓ já bych to přejela tím autem↓■
- M: když si vezmu↓ že jsme dělali ve školní jídelně↓ jsme dělali z kila mouky■ z deseti vajec↓ jsme dělali↑ deset↓ dvanáct vajec↓ a to jsme tam dělali všichni↓■ a pak jsme to všichni kráje↓každý udělal tři placky↓■ já mám takovej dojem↓ že se rozvařily vejčka↓
- L: hej↑ kdo dělá vejce↑ ☺
- Ho: jo @
- M: když je vás tu pět a půl↓ pro co jdeš Jano teďka↑ ☺
- J: pro sůl↓
- M: pro sůl jdeš proč↑ ☺ mi řekni↑ už to máš naklepaný↑ ☺ tohle je naklepaný↑ ☺ tohle je taky naklepaný☺ já ani nevidím↓ že by tam byla palička na tom klepnutá↓
- [Paní Marková klepe maso]**
- Honzo↑ ty máš nějakou práci teďka↑ ☺ nemáš↓ tak zatím oloupeš vejce↓ prosím↓ jo↑ ☺
- Ho: @↓
- M: oni jsou na to sice tři↓ ale _____

3.1.5 Monolog

Monologem je komunikace jednosměrná. Monologu se může účastnit pouze jedna osoba (zde adresát chybí), nebo více osob (v tomto případě je jazykově aktivní pouze jeden komunikant. Dále existuje tzv. vnitřní monolog – s tímto monologickým projevem se můžeme setkat například v uměleckém díle. Autor/hrdina seznamuje čtenáře/posluchače s jeho názory, postoji, pocity, myšlenkami...

Užití monologů: v popise, ve vypravování, výkladu nebo úvaze.

3.1.6 Recepce (přijímání) komunikátů

Termín **interpretace** má několik významů. Ve své bakalářské práci uvedu pouze definici interpretace, se kterou je pracováno v knize Čeština, řeč a jazyk. „Interpretace je přiřazení významu k danému textu; jde nejen o porozumění slovům, ale i nalézání, popř. vytváření smyslu komunikátu spolu s jeho výkladem“ (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 348).

Jazykový projev obsahuje určitý významový obsah, smysl, který je recipientem identifikován. Příjemce může jistý významový obsah identifikovat „správně“ nebo může v jazykovém projevu objevit smysl jiný. Může dojít k neodhalení smyslu, popřípadě k nepochopení záměru autora. Čechová to nazývá **neporozuměním**. Nebo může dojít k **nedorozumění**, tj. mylné nebo posunuté chápání komunikátu nebo jeho části (ČECHOVÁ A KOL., 1996, 349).

Jako příklad nedorozumění může sloužit ukázka mnou analyzované nahrávky:

M: pak to utrhneš↑ a hotovo jo: ↑ ☺ ■

N: já myslela↑, že to budete dělat↑ že tam budete dělat ještě nějaký mašličky↑ nebo něco takovýho↑ ☺

M: jak mašličky↑ ☺

N: no:↑ že to třeba ___ no:↑

M: ne↓ ono to drží↓ když to přitáhnete↑ tak jaks to hezky udělala↑ jo↑ ☺ záleží↓ kdyby to maso bylo ještě větší↑ tak bysme zakryli i ty kraje↓ jo: ☺ a když tady budou koukat↑ jo↑ tak to nevádí↓ jo↑ ☺ to už bude držet↓

Tomuto okamžiku předcházela situace, během níž se vyučující snažila studentům vysvětlit, jak správně maso „zabalit“ a následně obmotat nití.

3.1.7 Kontaktní prostředky

Prostředky, které slouží k navázání kontaktu, k jeho udržení a ukončení mezi partnery a které jsou součástí pragmatické roviny, se nazývají prostředky kontaktními. V knize *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu* se mluví o jazykových prostředcích kontaktních v souvislosti s oslovením, s úvodními a závěrečnými formulacemi textů, s vyjadřováním díky, omluv, blahopřání, dále s obligátními konverzačními tématy jako je zdraví, počasí atd. (HOFFMANNOVÁ, 1983, 115)

*M: třetí↑ a druhé ročník↑ to by mělo **bejt jasný**↓*

Dále to mohou být spojení typu **je zřejmé, pochopitelné**. Tato spojení slouží k hodnocení stupně pravdivosti informace.

K prostředkům kontaktním patří i prostředky tzv. řečnické perspektivy. Řečnické otázky jsou využívány, jestliže je čtenář/posluchač k něčemu vyzýván. Tyto otázky jsem však v komunikaci nezaznamenala.

Dalšími kontaktními prostředky jsou prostředky, jež se podílejí na rozčlenění projevu a zároveň na navazování jeho jednotlivých částí. Hoffmannová zde uvádí jako příklad přerušování. Těmito prostředky jsou například výrazy typu **ano, ale jo, hele**.

M: *cibuli budeš potřebovat↑ jo↑ nebo ne↑*

J: *jo↑*

M: *jo↑*

Prostředky mohou být i expresivní. Tyto prostředky vytváří i charakter postav.
(aha, vid', páni)

3.2 Přehled činitelů řečové události podle Romana Jakobsona

Jazyk má různé funkce. Roman Jakobson tvrdí, že je potřeba vymezit přehled konstitutivních činitelů každé řečové události, aby se mohl těmito funkcemi zabývat hlouběji.

„MLUVČÍ (Addresser) posílá SDĚLENÍ (Message) ADRESÁTOVI (Addressee). Aby mělo působnost, vyžaduje sdělení nějaký KONTEXT (Context, „referent“ v jiném, poněkud mnohoznačném názvosloví), k němuž poukazuje, vnímatelný adresátem a buď verbální nebo přístupný verbalizaci; dále vyžaduje KÓD (Code), plně nebo přinejmenším částečně společný mluvčímu a adresátovi (nebo jinými slovy, kódovateli a dekódovateli sdělení); a konečně KONTAKT (Contact), fyzikální kanál a psychické spojení mezi mluvčím a adresátem, umožňující oběma zahájit komunikaci a setrvat v ní“ (JAKOBSON, 1995, 77).

V případě, že bych toto schéma aplikovala v praxi, vypadalo by schéma podle Jakobsona přibližně takto:

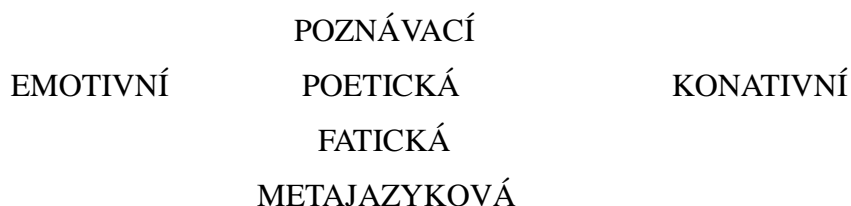
Výuka Kuchařské práce (KONTEXT)
Předávání informací o vaření (SDĚLENÍ)
Paní Marková/Studenti (MLUVČÍ) ..... Studenti/Paní Marková (ADRESÁT)
Přímý (KONTAKT)
Český jazyk (KÓD)

V analyzované komunikaci, jak už bylo řečeno výše, se role mluvčího a adresáta proměňovala a to na základě dialogického charakteru zkoumaného materiálu. Všichni zmiňovaní užívali stejného kódu, tedy českého jazyka. Kontakt byl přímý, mezi účastníky komunikace existovala nejen složka verbální, ale i vizuální, neverbální. Vedle vlastních jazykových prostředků lingválních, které byly vnímány sluchem, se zde také uplatňovaly prostředky paralingvální a extralingvální.

Každý tento činitel vykazuje jinou funkci jazyka. Je rozlišováno šest základních aspektů jazyka. Neznamená to však, že by jazykové sdělení plnilo pouze jednu funkci jazyka.

Jakobson v 50. letech dělí funkce na funkci emotivní, konativní, poznávací, fatickou, metajazykovou a na funkci poetickou (JAKOBSON, 1995, 78 – 81). Podle Jakobsona vždy v konkrétní komunikaci převyšuje jedna funkce jazyka a ostatní funkce zůstávají v pozadí a specifíkem každé funkce je, že se zaměřuje na jiného činitele řečové události. Složka emotivní se koncentruje na mluvčího, funkce konativní na adresáta, funkce poznávací věnuje pozornost tzv. „třetí osobě“, fatická se zaměřuje na kontakt, metajazyková funkce se soustředí na kód a poslední funkcí je funkce poetická, která se zajímá o samotné sdělení. Podrobněji se však pokusím jednotlivé funkce vysvětlit a popsat níže, popřípadě doložím ukázkou ze zaznamenané nahrávky.

Pro snazší uvedení do daného tématu uvádím Jakobsonovo schéma těchto základních funkcí slovní komunikace:

3.2.1 Funkce emotivní (emotive) nebo „expresivní“

Tato funkce je soustředěována k mluvčímu. Touto funkcí je vyjadřován postoj mluvčího k tomu, o čem hovoří. Jsou jí vytvářeny emoce (proto je nazývána funkcí emotivní). Mohou být jak pravdivé, tak i fingované.

Roman Jakobson uvádí, že čistě emotivní vrstva v jazyce je prezentována citoslovci. Dalo by se předpokládat, že se tento neohebný slovní druh vyjadřující nálady a pocity, vůli mluvčího, bude vyskytovat v komunikaci hojně. Opak je ale pravdou.

*M: bez nechtů↓ bez nechtů↓
(smích)*

M: nechcete tam Honzovy nechty↑ ☺

N: ne

H: a moje↑

M: no↑ tvoje už vůbec ne↓ a když _____

- H: asi nemám takovou tu↓ tu↓*
M: musíš to ale dokrojit↓ ale až dolu↓
H: jau↑
M: taky záleží na noži↓ na vaší šikovnosti↓

3.2.2 Funkce konativní (conative)

Tato funkce se zaměřuje na adresáta, proto se jí říká apelativní funkce – apeluje na adresáta. „Nachází nejčistší gramatický výraz ve vokativu a imperativu., které se syntakticky, morfologicky a často i fonologicky odchylují od ostatních jmenných a slovesných kategorií“ (JAKOBSON, 1995, 79).

Ve velké míře bylo v jazykovém projevu užíváno pátého pádu, co se týče rozkazovacího způsobu, jeho užívání nebylo tak frekventované.

- M: tak Jani↑ dej vařit vajíčka↑ **dej vařit vejce:**↑ dvě↓ vám to stačí↓*

-
- M: tak ještě všichni znova↑ tady↑ jak jsme si říkali↑ máte hovězí maso↓ jo↑ ☺ jak ukazuju↓ tak↑ vidíte↓ že je tmavý↓ a když vám ukážu vepřový↑■ to vám nakrájím↓ abyste viděli ten rozdíl↓ ____ jo↑ ☺ vidíte všichni↑■ **Nikolo**↑ ty to znáš↑ ☺*

- N: jo↓*

3.2.3 Funkce poznávací

Funkce poznávací je omezena na tzv. „třetí osobu“, tedy na toho nebo na to, o čem se mluví. Podle Romana Jakobsona je to v podstatě přeměna nepřítomné nebo neživé „třetí osoby“ v adresáta konativního sdělení. Jako příklad zde uvádí čarodějnou formuli: Ať toto ječné zrnko vyschne, fuj, fuj, fuj (JAKOBSON, 1995, 79).

3.2.4 Funkce fatická

Při této funkci jde o to, zjistit, jestli kanál pracuje normálně. Tato funkce se soustředí na kontakt, například při pozdravu nebo užívání kontaktních prostředků. „Je to také první verbální funkce, kterou si osvojí děti; mají sklon komunikovat dříve, než jsou schopny vyslat nebo přijmout informativní sdělení“ (JAKOBSON, 1995, 80).

Normám fatické komunikace se věnovala i Jana Hoffmannová v knize *Dialog v češtině*, kde charakterizuje konverzaci jako neurčitou, kontroverzní. Tvrdí, že se v případě konverzace jedná o těžko zařaditelný typ diskurzu a stanovit normy pro

fatický diskurs je velmi obtížné.

Cílem Hoffmannové je vymezit kdo a s kým konverzuje, kdy, kde, o čem, proč a jak? Důležití jsou především účastníci fatického diskurzu. Tito účastníci většinou nejsou důvěrní známí, „ale osoby, které jsou si buď úplně cizí, nebo se znají poměrně málo, nebo jsou jejich vztahy spíše formální a oficiální.“ (HOFFMANNOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1999, 128). Na základě tohoto vymezení je třeba ještě jednou stručně shrnout komunikační situaci, jíž jsem se zúčastnila. Ke konverzaci mezi studenty a jejich vyučujícím došlo 8. a 23. listopadu 2010 na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti, kde probíhal odborný výcvik Kuchařské práce. V tomto případě se jednalo o uvolněnější formu komunikace a účastníci komunikace se znali. Téma konverzace zde bylo jasně dané a komunikanty dodržované. V dialogu docházelo ke střídání partnerů, všichni se na komunikaci podíleli (někdo více a někdo méně – nejčastěji se ke slovu dostala paní Marková, naopak nejméně komunikovala studentka Jana). Konverzace byla časově omezena, a to vzhledem k délce trvání výuky. Každý jazykový projev je obvykle nějakým způsobem započat i ukončen. Samotného začátku a ani konce jsem přítomna nebyla z několika důvodů. Na začátku výuky studenti pracovali samostatně. Jejich úkolem bylo nanormování potravin podle receptur a poté učinit zápis do svého sešitu. Konec vyučovacího dne patřil úklidu.

Vrátím se zpět k prostředkům fatické funkce. K prostředkům fatické funkce patří kontaktní prostředky užívané na začátku a konci rozhovoru, dále pak ustálené zdvořilostní obraty. Mohou to však být i slova aktualizovaná (*Ho: mistrová↑ hořte na to voko↓*), módní nebo také cizího původu. Dále do této funkce mohou patřit i slova chválící i takové, kterými dáváme najevo souhlas.

Může nastat i situace, při níž je norma fatické funkce porušena. Děje se to například při skočení partnerovi do řeči, užitím hyperboly či expresivních prostředků.

M: taky záleží na noži↓ na vaší šikovnosti↓

H: taky je divnej↓ ten nůž↓ já za nic nemůžu↓

M: no to můžeš↑

H: ne ne↑

M: protože ti to s nim de↓ například↓

J. Hoffmannová na konci kapitoly o normách fatické funkce uvádí, že normy, realizace a hodnocení fatického diskurzu je zásadně ovlivněno rozdílnými kulturami, sociálními skupinami, generačními diferenciacemi apod. (HOFFMANNOVÁ, MÜLLEROVÁ, 1999, 131).

3.2.5 Funkce metajazyková

Jazyk je podle moderní logiky rozdělen do dvou rovin. První rovinou je rovina „předmětového jazyka“ – ta se podle názvu zabývá předměty a rovina „metajazyková“ – jazyk, který popisuje sebe sama.⁴ V každodenním životě hraje metajazyk také významnou roli. Ve většině případů ho užíváme bez našeho vědomí. „Kdykoli si mluvčí anebo adresát potřebují ověřit, zda užívají téhož kódu, řeč se soustředí na kód a plní metajazykovou (tj. vysvětlivkovou – glossing) funkci“ (JAKOBSON, 1995, 80).

M: no↑ to by bylo divný↓ kdybys ten květák rotrhávala↓ Honzo↑ víš na co se ptám↑ nebo mi taky nerozumíš↓ rozumíš mi↑

Ho: no↑ ani ne↓

M: ani ne↓

Ho: já jsem _____

3.2.6 Funkce poetická

Poetická funkce se zaměřuje na samotné sdělení. Tato funkce se však neobjevuje jenom pouze v poezii, jak by se dalo usuzovat z jejího názvu, není jedinou funkcí slovesného umění, ale pouze jeho dominantní, determinující funkce. V ostatní jazykové činnosti pak působí jako podřízená, přídatná složka (JAKOBSON, 1995, 81).

Komunikačním modelem se nezabýval pouze ruský lingvista Roman Jakobson, ale i například americký politolog Harold Dwight Lasswell.⁵

3.3 Ostenze

Karel Svoboda v knize *Estetika sv. Augustina a její zdroje* píše: „Jestliže se tedy někdo táže na nějaké znaky, je možno ukázat znak znakem; jestliže se však táže na věci, které nejsou znaky, tu jest možno je ukázat buď jejich děláním po jeho otázce, mohou-li se ovšem dělat, anebo dáváním znaků, jimiž by mohly být poznávány“ (SVOBODA, 2000, 259).

Ve své kolokviální práci z českého jazyka jsem se v loňském roce zabývala

⁴ S tímto termínem pracoval Alfred Tarski (JAKOBSON, 1995, 80).

⁵ <http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/slovnicek/k.html>

dvěma studii Iva Osolsobě⁶ „*Ostenze aneb Zpráva o komunikačních reformách na ostrově Balnibarbi*“ (OSOLSOBĚ, 2002, 15) a „*Ostenze po pětatřiceti, přesněji počítáno po tisíci šesti stech třinácti letech*“ (OSOLSOBĚ, 2002, 43), otištěnými v knize sémiotických studií- *Ostenze, hra a jazyk*. Na základě těchto studií jsem se rozhodla zkoumat teorii ukazování v praxi.

V prvním textu autor rozebírá samotný pojem ostenze. Tato studie vyšla již v únoru 1967 v prvním čísle čtvrtého ročníku revue *Estetika* a pozitivně ji přivítal i sám Roman Jakobson (OSOLSOBĚ, 2002, 47).

Na začátku druhé studie autor vysvětluje důvody, proč se rozhodl studovat ostenzi. Prvotním podnětem pro něj bylo umění a literatura, poté následovalo studium divadla. Osolsobě se zajímal o kybernetiku, matematiku a logiku. Lákala ho matematická teorie komunikace, teorie informace a teorie modelování.

3.3.1 Historie ostenze

Osolsobě se domníval, že s teorií ukazování přišel jako první. Jak sám později zjistil, mýlil se. Už před bezmála tisíci šesti sty lety existoval traktát *De Magistro* (O učiteli) od sv. Augustina (SVOBODA, 2000). Je psán formou dialogu mezi Augustinem a jeho synem Adeodatem. Osolsobě zastává názor, že tento dialog opravdu mezi Augustinem a jeho synem proběhl. Myslí si, že se dokonce odehrál dost možná tak, jak ho Augustin po smrti jeho syna zaznamenal (OSOLSOBĚ, 2002, 52). „Ve věci Augustinova *De Magistro* sluší se však uvést, teď už mimo rámec teorií ostenze, že tímto dílem nám Augustin nezanechal jenom teorii ostenze, ale ucelenou, obdivuhodně domyšlenou, vskutku jedinečně systematickou (...), vskutku geniální teorii znaku“ (OSOLSOBĚ, 2002, 52).

Ostenze se objevuje nejen u Marca Aurelia, ale třeba i u Komenského (OSOLSOBĚ, 2002, 29) a dalo by se pokračovat dalším výčtem spisovatelů, teologů, středověkých logiků, lingvistů a sémantiků.

3.3.2 Ostenze

Nežli se budu zabývat samotnou ostenzí, je třeba vyjasnit termín sémiotika,

---

6 Ivo Osolsobě se narodil 26. 3. 1928 v Brně. Přestože se chtěl původně zabývat filosofií, studoval divadelní vědu a estetiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Osolsobě patří mezi nejvýznamnější vědecké osobnosti v oblasti teorie divadla a sémiotiky. Vydal několik knih. Jeho studie byly přeloženy do několika jazyků. Ivo Osolsobě se zabývá sémiotikou všedního dne – (například prostým ukazováním).

neboť ostenze se k této disciplíně vztahuje. Slovo sémiotika pochází z řeč $\sigma\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$, tj. sémeion, tzn. znak, označení.⁷ Je to obecná teorie znaků, jejichž prostřednictvím se realizuje sémióza (= je proces, při kterém něco funguje jako znak), v užším smyslu komunikace (Encyklopedický slovník, 2002, 386).

Vlastní znakové systémy s pravidly gramatickými i sémantickými mají mj. umělecké obory, náboženství, hry nebo rituály. Osolsobě definuje sémiotiku takto:

„Sémiotika není nic než pomocná věda epistemologická čili noetická, totiž teorie, případně i historie (a prehistorie) nástrojů a technik nepřímého a zprostředkovaného poznání“ (OSOLSOBĚ, 2002, 11).

Lidé se mezi sebou dorozumívají pomocí znaků. Mezi znaky však patří i ukazovací, napodobovací gesta a obrazy. Svět se bez jazyka a znaků prostě neobejde. Jenže sdělení se neděje vždy jen prostřednictvím znaku. Při ostenzi se sdělení děje pomocí ukazované věci, ne pomocí gesta. Gesto je upozorňuje na to, co má být sděleno.

OstENZE je tedy dorozumívání ukazováním, ukázání, sdělování pomocí originálů věcí a jevů. Má charakter poznání zprostředkovaného – to znamená, že ten, kdo nám ukazuje, je tím, kdo ostenzi zprostředkovává. Při této situaci jsme my, těmi, kdo poznává poznávaný předmět a to díky vlastním smyslům. OstENZE se děje kolem nás. Ať už při výstavách, během přehlídek nebo například při prodávání bytů, automobilů a jiných movitých i nemovitých věcech apod. Všechno toto se nazývá sdělení, i když si to neuvědomujeme.

OstENZE je tedy bezznaková forma komunikace. V žádném případě není tato forma bezvýznamná. Naopak je důležitá. Slouží jako „pomocník“ během komunikace mezi lidmi. Existuje ostenzivní sdělování i neostenzivní. O ostenzivním sdělování jsem už mluvila. Neostenzivní sdělování je jazykové sdělení, proto nemůžeme dát mezi slova ostENZE a sdělení rovnítko. Způsob jazykového sdělení nemá nic společného s ostenzí. A to proto, že během jazykového sdělení vyprávím, nic neukazuji. I přesto toto vyprávění má svou ostenzivní složku, protože ukazuje samo sebe.

Když někomu dáváme ostentativně najevo nezájem, tak tomu dotyčnému/dotyčné „ukazujeme“, že nám na něm/ní nezáleží. Tímto „ukázáním“ nezájem zdůrazňujeme. Pomocí tohoto příkladu bych chtěla demonstrovat, že ostENZE je

---

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%A9miotika>

součástí našeho běžného života.

Ostenze je totiž to, co dělám, říkám a jak to říkám. Ostenze může sdělovat i bez jiných sdělovacích forem (tím mám na mysli například mimiku, užití jazyka nebo gesta). Tato ostenze je však nazývána čistou ostenzí a její užívání je velice vzácné. Muzeum je ostenzivní paměť a pracuje s redundancí, tzn. nadbytečností. Jazyk vykazuje znaky redundance. Například při čtení překlepů je čtenář schopen rozpoznat smysl textu. Sdělení se uskutečňuje za podmínek redundance a šumu.

„V každodenním životě se chováme, jako bychom aplikovali zákonitosti o vztazích informace, šumu a redundance: šum je spolu s redundancí odedávna jedinou účinnou obranou proti nežádoucí ostenzi sebe samého...“ (OSOLSOBĚ, 2002, 32).

Ostenze se vyskytuje v kontextu jazyka, to znamená, že někdy není ani potřeba užití slov a to například v situaci, během níž prohlásí člověk s igelitovou taškou plnou nakoupených surovin „Byl jsem nakoupit.“ Je zde jasné, že byl nakoupit, proto je jazykový doprovod v této situaci nepotřebný.

Smyslem sdělovacího aktu je spojení jazyka a ostenze. To, co formuje člověka, není ostenze, ale jazyk, protože jazyk je základní, primární lidskou formou sdělování. Je to tedy jazykové sdělení.

Ivo Osolsobě na začátku své knihy uvádí příklad z knihy Gulliverovy cesty od Jonathana Swifta. Zmiňuje zde pasáž o ostrově Balnibarbi, kde bylo zakázáno používání slov a komunikace probíhala jen díky dorozumívání pomocí znaků, ukazování. Ostenze však mohla probíhat jen v čase přítomném. Lidé mohli komunikovat (ukazovat si) jen s těmi věcmi, které vlastnili, které měli k dispozici. Jinak komunikace nemohla proběhnout. To, co má být prezentováno, se musí dít v přítomnosti. Je jen jedna „věc“, která je vždy a všude přítomna během komunikace – člověk. Člověk má k dispozici sebe samého.

Kromě ostenze záměrné, aktivní, „přímé“, existuje podle Iva Osolsobě i ostenze nezáměrná, bezděčná. Ta probíhá neustále, protože člověk mezi lidmi sděluje, i když sdělovat nechce. (OSOLSOBĚ, 2002, 26)

Komunikace a modelování jsou metody nebo techniky nepřímého anebo zprostředkovaného poznání (OSOLSOBĚ, 2002, 11). Osolsobě zde hovoří o několika pojmech. Vysvětluje pojem zkušenost jako něco, co „zakoušíme“ na vlastní kůži, co ohmatáváme vlastní kůží. Dále se zabývá ostenzí. Ekvivalentem k ostenzi je prezentace,

ostenzivní komunikace nebo ukazování. Je to přímá poznávací interakce příjemce s originálem (stejně jako u zkušenosti) prostředkovaná podavatelem, též původcem. Třetím termínem je modelování, což je nepřímá, neproředkovaná forma poznání. Modelování nemusí být prostředkováno nikým jiným. Reprezentativní komunikace je čtvrtý termín. Je to komunikace ne-originálů. Nepřímé poznání, kterého dosahujeme zprostředkovaně.

Nepřímé (zprostředkované) poznání nastává ve chvíli, když zažijí něco na vlastní kůži, prožijí nějaký okamžik apod. a potom o tom budu vyprávět svým přátelům – pomocí sdělení.

V teorii modelování je ostenze sdělování pomocí originálů. Z ostenze lze odvodit teorii sdělování.

„Základní případ je ostenze: Ukazuji, sděluji to, co je, tím, co je, samým. Co však, jestliže to, co chci ukázat, není k dispozici? Pak беру to, co k dispozici je, jako náhradu toho, co k dispozici není, dělám z toho, co k dispozici je, model nepřítomného originálu, reprezentuji tím (znovuzpřítomňuji) nepřítomný originál“ (OSOLSOBĚ, 2002, 35).

To znamená, že ne vždy při ostenzi a modelu musíme ukázat originál. Někdy je dokonce vhodnější ukázat místo originálu jen část vzorku nebo například i jinou věc, která ovšem s danou věcí souvisí.

Ne všechny znaky jsou modely, ale všechny znaky lze popsat a mohou fungovat jako modely.

Podle Viléma Mathesia si řeč zaslouží naši pozornost. Řeči a skutečností se zabývá v první kapitole své knihy *Řeč a sloh*.

„Jednak nevyjadřujeme řeči skutečnost v celé její bezprostřednosti, nýbrž si ji vždy upravujeme do zjednodušujících linií, které se k vyjádření lépe hodí, jednak užíváme při vyjadřování řeči podivuhodné soustavy vzájemně se vížících znaků, jazyka“ (MATHESIUS, 1966, 7).

Mathesius zde vysvětluje na několika větech poměr řeči ke skutečnosti. Poznáme ho podle toho, co vlastně v řeči vyjadřujeme ze skutečnosti, která je postihnuta našimi smysly. Jako příklad uvádí větu: „Venku prší.“ – tuto větu proneseme ve chvíli, kdy spojíme naše vjemy se svou dřívější zkušeností. (MATHESIUS, 1966; 7)

„Každý jazyk chápe skutečnost podle svého a upravuje a zjednodušuje si ji k obrazu svého vlastního systému znaků. Proto je také každý jazyk osobitý ve vyjadřování

skutečnosti a má v něm mnoho zvláštností, které nelze nijak napodobit v žádném jazyku jiném. Naprosto věrný překlad z jazyka do jazyka je holá nemožnost“ (MATHESIUS, 1966, 8).

Vrátím se zpět k ostenzi. Osolobě dále hovoří ve své knize o tzv. gramatice ostenzivního jazyka:

Lidé jsou schopni na rozdíl od živočichů a strojů poznávací schopnosti. To znamená, že během komunikace proti sobě stojí minimálně dva lidé, kteří jsou poznávajícími subjekty. Ukázat něco někomu znamená, že to dáváme k dispozici k poznání, ať už sluchem, zrakem, hmatem nebo všemi smysly. Poznávací podstata se dá ukázat na rozdíl mezi ostenzí a Potěmkinovými vesnicemi.

„Cesta Kateřiny II. na Krym v roce 1787, na níž ji doprovázel i Josef II., byla součástí diplomatických příprav na společný rusko - rakouský útok na Turecko, současně se mělo rakouskému císaři a početnému doprovodu cizích diplomatů z nejrůznějších zemí ukázat bohatství a moc Ruska. Carský výlet na Krym se připravoval několik let. Na každém místě, kde měla carevna nocovat, byl postaven skvělý palác, vyspraveny cesty, opravovány fasády atd. Avšak prostředky impéria nebyly nevyčerpatelné a změnit pustinu v kvetoucí kraj nedokázal ani všemocný vícekrát G. Potěmkin. Aby vytvořil iluzi skvělého rozmachu nedávno k Rusku připojených oblastí, pozval z Petrohradu na čtyřicet malířů, zběhlých v tehdy módní tzv. perspektivní malbě. Ti pak podél Dněpru, po němž plulo několik desítek korábů s carskou suitou, namalovali makety vesnic, kolem nichž se pásal dobytek, svátečně oblečení venkované mávali a zpívali písně. Z dálky nebylo vidět, že dobytek sotva stojí na nohou, neboť carevně ukazovali pětkrát či šestkrát totéž stádo, které v noci, když lodě zakotvily a carevna odpočívala, hnali vždy na nové místo. Podobně bylo vidět i několik pluků, které se pro větší efekt přesunovaly a defillovaly tak před panovnicí několikrát. Po cestách jely vozy naložené pytlí s obilím (= pískem), před dekoracemi vesnic stáli jako vesničané opět převlečení vojáci Potěmkinových pluků.

Ve vsích nebo městech, kudy průvod přímo projížděl, byly "pravé" jen hlavní ulice, v průčelí bočních ulic stály opět jen kulisy. Ve vesnických chalupách se pak carevna a její doprovod nestačily divit tomu, že na stole vždy stála pečená husa. "Ti, kteří si nemohou dovolit husu," psala carevna jednomu ze svých přátel do ciziny, "si dopřejí alespoň krůtu." (!) Byla to opět jedna a táž pečeně dle potřeby přenášená přes zadní dvorky. Při námořní přehlídce v Sevastopolu obstály jen první řady válečných

lodí, v posledních řadách byly již jen lodě obchodní "upravené" na bitevní koráby...

Zbývá snad jen dodat, že skutečný stav věcí zůstal na dlouhá léta nejpřísněji střeženým státním tajemstvím - trvalo téměř století, než byly uveřejněny archivní doklady o tom, kolik dostali petrohradští malíři za "své" vesnice zapláceno.⁸

Potěmkinovy vesnice sice mohou působit jako ostenze, ale ostenze to není. Je to její opak. Mluvíme tedy o pseudoostenzi. Potěmkin totiž nechtěl ukazovat pravdu, chtěl skutečnost falešně přikrášlit. Potěmkinovy vesnice nepodávaly pravdivé informace. Jejich úkolem bylo zmást „protivníka“ nepravdivými informacemi.

Osolsobě ve své knize uvádí rozdíl mezi rokokovou parukou a parukou. Rokoková paruka se ve své době nosila, aby ji ostatní obdivovali. Dotyčný, který měl tu čest paruku nosit, splácel daň módě dané doby (OSOLSOBĚ, 2002, 24).

Přesným opakem, podobně jako jsou Potěmkinovy vesnice, je paruka, která se nosí z důvodů zakrytí pleše. Stále se však jedná o totéž – snahu zakrýt pravdu a zároveň zvelebit skutečnost.

3.3.3 Ostenze a divadlo

Pojem ostenze má „domovské právo“ i v divadle. Z dosud zjištěných poznatků mohu tvrdit, že v divadle je divákovi a jeho poznávací schopnosti předvedeno dramatické dílo pomocí ukazování. Vlastní specifickou podstatou divadla není, jak jsem předpokládala, ostenze, ale spíše převtělování, hra, umělý svět, model. Ostenze totiž sděluje to, co je ukazováno. Sděluje to, co existuje, co je. Na rozdíl od ostenze divadlo nebo tedy spíše herci divadla se pomocí sebe samých převtělují, hrají, vytváří umělý svět, modelují průběh daného příběhu, který mají ztvárnit. V divadle se ukazuje spíše model. Divadlo nám neukazuje jen hru – myslím tím děj, psychologizaci postav apod. – ale je nám ukazováno i to, co herci, režiséři dovedou, v čem vynikají, jaké mají schopnosti (případně jsme i svědky jejich nedostatků). Divadlo je školou ostenze.

„V zájmu přesnosti je ovšem třeba říci, že ostenze a všechno to „velké divadlo světa“ je natolik divadlem, nakolik je podstatou divadla právě jen pouhé ukazování (ukazování toho, co je a jaké to je)“ (OSOLSOBĚ, 2002, 31).

Divadlo je forma metakomunikace. Umělecké dílo je sdělení. Teorie znaku, sémantika a sémiotika se snaží zobecnit zkušenosti jazyka, které člověk zkoumá tisíce let. Sdělení však patří k nejmladším z oblastí v bádání. Ostenze, oblast z hlediska

---

⁸ http://www.revpirody.cz/data/0902/potemkin_ves.htm

sdělování, nebyla ještě prozkoumána. Místo ostenze by se mohlo použít slova prezentace, ukazování (dorozumívání ukazováním) – není tím myšlen jazyk gest, ale „jazyk věcí“.

Umění je také jakýsi druh sdělení. Umělecké dílo je model. Toto tvrzení je však myšleno spíše jako metafora mezi uměním a vědeckým výzkumem. Umělecké dílo je věc, která se ukazuje, věc, která sděluje. Zde tedy probíhá ostenze. Každé umělecké dílo, každý umělecký směr slouží k ostenzivnímu sdělování, a to proto, že tyto věci ukazují, jsou k ukazování.

„Umělecké dílo je nejen skutečnost, která sděluje sebe samu, ale může ho být užito i jako modelu, jako skutečnosti, která vypovídá o něčem jiném“ (OSOLSOBĚ, 2002, 40).

Souhlasím s tvrzením, že umělecké dílo je jako model naší existence, našeho života. Užítí uměleckého díla závisí nejen na jeho umělci, ale především na vnímatelích toho díla a také na jejich postoji k tomu dílu. Existují dva postoje – realistický a estetický.

OstENZE zasahuje i do oblasti psychologie umění. Je tím myšlena psychologie tvůrce i vnímatele (ať už jednoho člověka nebo celého obecnstva). Velikou pozornost tomuto problému věnovali existencialisté a to především pomocí metody hlubinné introspekce. Podle nich „nepochybně vedle odcizené existence, zcela obětované ostenzi, může existovat a existuje i odcizená, neautentická „nevlastní tvorba“, tvorba jen pro ostenzi tvůrce samého“, neboť je rozdíl mezi ostenzí díla a ostenzí tvůrce (OSOLSOBĚ, 2002, 41).

3.3.4 OstENZE v běžné komunikaci

Tato teorie sdělování pomocí ukázání se rovněž vyskytuje i v mnoha dalších oborech (např. sociologie, psychologie, teorie poznání a sdělování, antropologie a filozofie). Je důležité si uvědomit, že tento fenomén se nachází neustále kolem nás, protože ostENZE je to, co dělám a co říkám. Své tvrzení dokládám na následujících ukázkách:

Situace 1: Studentka Jana ukazuje nastavení časového spínače na deset minut.

*M: tak až se to bude vařit↓ tak si tady nastavíš deset minut↓ ukaž↑ kde je desítka↑
(Jana ukazuje, kde je na časovém spínači číslo deset)*

M: no■ vidíš↑

Situace 2: Mistrová přikázala studentce Janě, překrojit okurku.

M: tak Jano↑ co ted'↑ ☺ to je to↑ že ani nevíš↓ jak máš nakrájet vourku↓■ nebo vourku↓ ted' sem se spletla↓ myslela jsem vajčko↓ a já ti jenom↓ jeden řeknu↓ dáš tam tu šunku přibližně takl e↓ na to dáš měsíček vajčka↓ okurku↓ si nakrájíš to je to samý s tou vourkou↓ jak nakrájíš tu vourku↑ aby ti to šlo takle hezky zabalit↑

[Jana ukazuje, jak by překrojila okurku]

M: no↑ tak to udělej↑

J: takle↑

M: no:↑ tak↓■ hele dali ste tam tu slaninu↑ nezapomněli ste na ní↑

Situace 3: Paní Marková ukazuje studentům, jak správně obmotat španělského ptáčka nití.

M: no↑ no↑ přitáhnout↓ hrníček potřebujem↓ Honzo↑ hrníček čistej↓ jeden vám ukážu↓ a↑ vy si to pak uděláte↓ ten hrníček je proto↑ protože se do něj dá nit↓ a nebudeme mít tu nit opatlanou↓ tak jaks to udělala↑ takhle to jako utahovat↓ tak je to dobře↑ a pak to tou nití jen zamotáš↓_____

Ho: _____

M: já to dělám takhle↓ a ted' to otočíš↓ tak aby se i tady to zatáhlo↓

Poté ukazuje individuálně obmotávání španělského ptáčka studentce Janě.

M: takže ten nejhorší jsem ochotná ti zabalit a tamto si uděláš opravdu sama↓ prostě tou nití obmotáš ptáčka kolem dokoła tohle moc hezká ukázka není↓ protože to maso mám malý jsme jednou potom měřili tu ni t↑ a ta měla pět mětrů na jednom ptáčku↑ (smích) se tomu divil↓ tak ostatní si uděláš už ty↓ přitáhneš↑ Honzo↑ to vajčko je volný↓ můžeš si _____

Situace 4: Mistrová se ptá studentky Nikoly, kam vložila plátky slaniny. Nikola odpovídá a zároveň na slaninu ukazuje. V tomto případě se jedná o již zmiňovanou situaci, v níž je jazykový doprovod nepotřebný.

M: jo:↑ (smích) to si mě teda zamotal↓ a kde máš tu slaninu↑ ja jí nevidim↓

N: tady je↑

[Nikola ukazuje na místo, kde je slanina]

Situace 5: Studentka Jana připravovala květákovou polévku. Problém nastal

v okamžiku, kdy se paní Marková zeptala Jany, jakým způsobem vloží kvěťák do polévky.

M: tak Jani↑ já si myslím↑ že už nemusíš tak intenzivně míchat↑

J: jo↑

M: že se ti to nepřipálí↓
tak↑ a jakým způsobem↑ tam dáš ten kvěťák☺↑ do tý polívky↑■ dáš ho tam
celej↓ nebo jak↑

J: rozeber

M: to asi nebudeš rozebírat↑ tak co↑ napadlo tě něco☺■ to rozebereme↑ jak ty
říkáš↑ to je psáno u toho postupu↓ když máš celejhorkej kvěťák↓

J: —

M: to neříkáš dobře↓ oni myslí rozebrat na růžičky celej kvěťák↑ víš jak vypadá
celej velkej kvěťák↑☺

J: jo↓

M: jo↑ taklevelkej↑ a ono se musí rozebrat na ty růžičky↓ a dát vařit↓ a ty už ho
máš rozebranej na růžičkyty si dostala mraženej↓ ale JÁ chci↑ ab ys
vymyslela↑ co s tím kvěťákem↑ uděláš↑ než ho dáš do tý polívky↑ je velkej tak
co s nim uděláš↑■■

J: zmenším ho↓

M: zmenšíš ho↓ no jak■ to je jediný co tam asi nepsali↓ vid'↑ Jani↑■

J: @↓

M: jak ho zmenšíš↑ já bych to teda takhle neříkala↑ jako nenazývala zmenšit↑ já
bych rovnou řekla↓ že teda ho↑

Ho: dvacetštyři↓ teda dvacetři↓

M: se podívej↑ jestli to tam třeba nepišou↓ to je právě problém↓ Jani↓ když ti to
tam nenapíšou↓ tak ty to nevíš↓ ale od píky↓ ten kvěťák je na takový větší kusy↓
co s tím uděláš↑ abys to měla na menší kusy↑ řekla si↑ že to zmenšíš↑ svým
teda výrazem↓ ale JAK teda to uděláš↑ konkrétně↑

[Jana naznačuje trhání kvěťáku]

M: no↑ to by bylo divný↓ kdybys ten kvěťák rotrhávala↓ Honzo↑ víš na co se ptám↑
nebo mi taky nerozumíš↓ rozumíš mi↑

Ho: no↑ ani ne↓

M: ani ne↓

Ho: já jsem _____

[Pani Marková předkládá před Janu prkénko s nožem]

M: když ti podám prkénko a nůž↑

Ho: @↑

M: tak co↑ tak to řekni co uděláš↑ ☺

J: _____

M: já ti teda ukážu jak↓ řekni ten výraz co s tím uděláš↑

J: překrájím↓

M: překrájím↓ _____ ne:↑ takle↓ ale takle↓

[Pani Marková ukazuje Janě, jak správně krájet kvěťák]

M: rozumíš↑ nemusí z toho být úplně kaše ↓ale takhle to asi překrájíš↓

Cílem kapitoly bylo přiblížení tohoto neverbálního prostředku komunikace. Přesto si uvědomuji, že problémem stále zůstává to, že většina z nás se s pojmem ostenze buď nikdy nesetkala, nebo sdělování ukazováním neumí rozpoznat.

4. Závěr

Cílem této bakalářské práce byla analýza komunikace obecně, a to na základě rozboru mluveného jazykového projevu, který jsem zaznamenala na diktafon. Dále jsem se v této práci pokusila stručně objasnit činitele řečových událostí a funkce Romana Jakobsona a v poslední části jsem věnovala pozornost ostenzi.

Také se zde nachází vysvětlení základních pojmů a specifik, které jsem poté aplikovala na zkoumané nahrávky.

V úterý 8. a 23. listopadu jsem se zúčastnila odborného výcviku Kuchařské práce pod vedením paní Markéty Markové. Cílem mé návštěvy bylo zaznamenání komunikace, která probíhala mezi studenty (Helena, Jan, Jana, Nikola, Lukáš) a jejich vyučujícím, tedy paní Markovou. Tento komunikační proces se odehrával na Střední odborné škole a Středním odborném učilišti v Trhových Svinech. Studenti ze začátku působili trochu nejistě, když zjistili, že budu jejich komunikaci nahrávat. Prvotní ostych po několika okamžicích vystřídal pocit sebejistoty, který studentům rozhodně nechyběl. Jediná studentka Jana působila trochu nejistě, až bych řekla zakřiknutě. Jediná ze studentů se komunikace neúčastnila.

Jazykovým kódem účastníků komunikace byla obecná čeština, která je nespisovnou formou českého jazyka. Z hlediska hláskosloví nejčastěji docházelo k úžení samohlásky *é*, jež bylo nahrazeno *ý/í* a to ve slovech *takový*, *vlhký*, *polívka* atd.... Dalším jazykovým rysem, který se zde objevoval, byla diftongizace (*ý* → *ej*; *každej*, *kulatej*, *takovej*, *bejt*). V mluveném projevu studentů se vyskytovala změna sykavek z *š* na *č* (*menčí*), jež je charakteristická pro českou nářeční skupinu, a také krácení a dloužení hlásek ve slovech typu *nevím*, *upect*, *nevidím*. Častým rysem byla i nedbalá mluva (*vajčko*). Účastníci komunikace používali také protetické *v*. Ve slovech *ještě*, *jdeš* naopak náslovné *j* vynechávali. Studenti též vynechávali slabičné *l* v zakončení přičestí minulého rodu mužského (*proved*).

Z hlediska funkčních stylů se zde jedná o styl prostěsdělovací, jehož základní funkcí je funkce sdělovací, dorozumívací.

Mezi studenty a jejich vyučujícím byl kontakt přímý bezprostřední. Komunikanti byli komunikačního projevu přítomni. Projev byl z části z pohledu vyučujícího neplánovaný, spontánní, k čemuž přispívala uvolněnost, a to s ohledem na několik faktorů. Za nejpodstatnější faktor považuji, že se komunikanti znali, ani

prostředí jim nebylo cizí. Společnou činností, kterou příslušníci analyzované komunikace sdíleli, byla příprava pokrmů. Studenti první den vařili květákovou polévku a pečené kuře s nádivkou a vařenými brambory. Náplní druhého dne byl kuřecí vývar s masem a domácími nudlemi a španělský ptáček s dušenou rýží.

Z hlediska povahy a prostředku komunikace se jednalo o komunikaci verbálně – neverbální. Účastníci sdělení užívali prostředků paralingválních a zejména extralingválních, k nimž patří využívání gestikulace a mimiky.

Jak už vyplývá z předchozích výstupů, komunikanti tvořili malou společenskou skupinu, v níž na sebe členové bezprostředně působí a určitým způsobem se navzájem ovlivňují.

Komunikace mezi dvěma nebo více osobami se nazývá dialog. Dialog, kterého jsem byla přítomna, probíhal jednak formou otázek a odpovědí (a to zejména v případě studentky Jany, která vždy odpovídala pouze na to, na co byla tázána) a jednak formou dialogu reálného, při němž se střídají komunikační role (tj. role mluvčího a adresáta).

Ve čtvrté kapitole jsem se zabývala činiteli řečové události podle Romana Jakobsona. Cílem bylo popsat jednotlivé činitele každé řečové události a funkce, které tento lingvista vymezil v rámci komunikace. Zároveň jsem se zde pokusila jednotlivé funkce aplikovat na zkoumané nahrávky. V daném jazykovém materiálu se vyskytovala převážně funkce konativní (zaměřující se na adresáta). S touto funkcí souviselo užívání pátého pádu a funkce fatická, která se soustředí na kontakt. Používání pátého pádu a kontaktních prostředků byl nejbližší paní Markové, která se pomocí těchto funkcí neustále snažila udržet pozornost studentů. Nejčastějšími kontaktními prostředky byly prostředky, jež se soustředí na rozčlenění projevu a zároveň na navazování jeho jednotlivých částí. (*ano, ale jo, hele, vid'...*)

Jedním z neverbálních prostředků, jemuž jsem věnovala pozornost, je ostenze. Rozhodla jsem se ve své bakalářské práci zabývat tímto jevem, neboť je to způsob dorozumívání, který je velice hojně používán ke komunikaci. Zúčastnila jsem se oboru Kuchařské práce, protože jsem se domnívala, že se zde bude tento prostředek vyskytovat.

OstENZE je tedy dorozumívání ukazováním, sdělování pomocí originálů věcí a jevů.

Mám-li zhodnotit průběh odborného výcviku, tak překvapením pro mě byl způsob výuky paní Markové. Očekávala jsem klasický způsob výuky, během něhož vyučující názorně studentům vysvětluje učivo, v tomto případě přípravu pokrmů. Díky

tomuto způsobu výuky by se dalo předpokládat, že bude komunikace mezi vyučujícím a studentem/ty prostoupena ostenzí. Překvapením zde bylo zjištění, že si studenti museli nastudovat postup přípravy a poté samostatně uvařit zadaný pokrm. Paní Marková zde v podstatě byla pouhým pozorovatelem. Samozřejmě v případě nejasností vždy ochotně poradila. Výsledkem způsobu výuky bylo, že jsem z celých dvou dnů ostenzi zaznamenala pouze v pěti situacích. Situace, ve kterých teorie ukazování proběhla, nyní popíši:

1. Jana ukázala, jak nastaví na časovém spínači deset minut.
2. Studentka Jana ukázala paní mistrové, jak správně překrojí okurku.
3. Paní Markéta Marková názorně studentům ukázala, jak správně obmotat španělského ptáčka nití.
4. Studentka Nikola na otázku, zda přidala slaninu do španělského ptáčka, reagovala ukázáním slaniny.
5. Paní mistrová se ptala Jany, co udělá s kousky květáku před tím, než ho vloží do polévky. Jana tvrdila, že květák „zmenší“. Mistrová přinesla prkénko a nůž a zeptala se jí, co tedy musí udělat. Poté Jana pochopila, že musí květák pokrájet. Ve chvíli, kdy mistrová předložila před Janu prkénko, sdělila jí, co má udělat pomocí ukázání, naznačení.

Závěrem mohu tedy říci, že pokud jsem chtěla zaznamenat ostenzi v hodinách Kuchařských prací, měla jsem navštívit nejspíše studenty I. ročníku, u kterých se předpokládá i pomoc praktická od vyučujícího.

V případě mého nahrávání se jednalo, jak jsem již zmínila, o studenty druhého a třetího ročníku. Tito studenti už pracují samostatně a vyučování formou názorných ukázek již nepotřebují.

Předpokládala jsem, že se ve zkoumaném materiálu prokáže přítomnost jak komunikace verbální, tak i především komunikace neverbální. Vzhledem k množství zaznamenaného materiálu a samotnému oboru Kuchařské práce jsem očekávala početné příklady neverbální složky. Tento předpoklad se však nepotvrdil.

Provedený výzkum otevírá rovněž možnosti dalšího bádání do budoucna. Práce by mohla být rozšířena o deixi, tj. „akt ukazování nebo odkazování prostřednictvím gest nebo jazykových výrazů“ (Encyklopedický slovník, 2002, 105).

Bibliografie

Encyklopedický slovník češtiny (2002). Praha: Nakladatelství Lidové oviny.

ČECHOVÁ, M. (1996): *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: Institut sociálních vztahů.

HOFFMANNOVÁ, J. (1983): *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu*. Praha: Ústav pro jazyk český.

HOFFMANNOVÁ, J. - MÜLLEROVÁ, O. (1999): *Dialog v češtině*. Mnichov: Verlag Otto Sagner.

JAKOBSON, R. (1995): *Poetická funkce*. Jinočany: H+H.

JANOŠEK, J. (1968): *Sociální komunikace*. Praha: Svoboda.

KOŘENSKÝ, J. - HOFFMANNOVÁ, J. - JAKLOVÁ, A. - MÜLLEROVÁ, O. (1979): *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta.

MÜLLEROVÁ, O. (1979): *Komunikativní složky výstavby dialogického textu*. Praha: Karlova univerzita.

MÜLLEROVÁ, O. (1994): *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Akademie věd.

MÜLLEROVÁ, O. - HOFFMANNOVÁ, J. - SCHNEIDEROVÁ, E. (1992): *Mluvená čeština v autentických textech*. Praha: H+H.

OSOLSOBĚ, I. (2002): *OstENZE hra, jazyk : Sémiotické studie*. Brno: Host.

Příruční mluvnice češtiny (2008). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

SVOBODA, K. (2000): *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. Praha: Karolinum.

http://www.revprirody.cz/data/0902/potemkin_ves.htm

<http://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%A9miotika>

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_fonetick%C3%A1_transkripce

<http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/slovnicek/k.html>

Přílohy

Nahrávky:

Nahrávka č. 1

M: je španělskej ptáček↑ z jakýho masa je španělskej ptáček↑ ☺

J: dušené hovězí maso↓

M: jaké↑ ☺ ■ z jakého masa↑ z jakého druhu masa je španělskej ptáček↑ ☺

J: hovězí maso↑

M: hovězí↓ ■ ptala jsem se tě ráno↓ ptám se tě znova↓ ted'ka↓ když to máš nanormovaný↓ ted'↓ jestli už to víš☺ jakej je rozdíl mezi hovězím a vepřovým↑ ☺ ■■ tak můžeš říct rozdíl↑ ☺ z jakýho je to zvířete↑ nebo z jakou má barvu to maso? nákej rozdíl↑ nebo hovězí↑ nebo vepřový.↑ jak ho poznáš↑ to maso od sebe↑ ☺

H: hovězí je tmavší↓

M: já to chci od Jany↓ víš↑ je ve třetáku↓ ale jinak dobrý↓

M: hovězí je tmavší↓ jo↑ nebo ne Jano↑ ☺

J: jo↑

M: jo↓ a hovězí je z jakýho zvířete☺ ■■ co↑ ☺

H: z ovce↓

M: to říkáš ty↑ nebo jak☺

L: _____

H: taky by to mohlo bejt z vola↑

M: tak vepřový je z jakýho zvířete↑ ☺ ■■

J: z prasete↑

M: z prasete↓ vepřový je z prasete↓ a hovězí je z↑ ☺

J: _____

M: víš to nebo ne↑ ☺

J: z krávy↓

M: z krávy↓ nebo z vola↓ nebo z bejka↓ je hovězí maso podle toho↓ co se porazí↓ za půl roku máš závěrečný zkoušky ale tohle jsou takový věci↓ co bys měla vědět↓ že jo↑

Nahrávka č. 2

M: takže dneska↓ když už jsem se tě na toho ptáčka dneska ptala ted' znova↓ tak ty ho uvaříš na čtyry porce↓ uvaříš ptáčka↓ jo↑■ takže si to naštuduj↓ a za chvíli mi řekneš↑ jak se to dělá↑

[Studenti vedou dialog]

M: dušenou rýž↑ jo:↑ to nejlehčí ve třetím ročníku↓ Honzo tebe bych měla minimálně na polívku↑ a nebo taky na ptáčka↑

L: vždyť děláš Jano ptáčka↑

M: tak jo↓ tak já vám_____ takže Janička↑■ to platí↑ jo↑ Jana ptáček↓ dělá na čtyři porce↓ druhý Lukáš jo↑ ☺

L: @ jo↓

M: Honza udělá polívku↓ co ty na to↑ ☺

Ho: jde to↓

M: polívku s domácími nudlemi psychicky se připrav↓_____ tak koho tu máme ještě bez práce☺ Helenu a Nikolu↓ že jo↑ Heleno↑ ty nám asi budeš dneska mejt nádobí, co↑ ☺

H: asi jo↓

M: a ještě↑ Heleno↑ uděláš domácí nudle↓ jo↑ ☺

H: a to je všechno↑ co budu neska dělat↑ ☺

M: když jsem rozdělovala dva ptáčky↓ to bych musela rozdělit dvě polívky↓ že by si udělal každej vývar↓

H: mě je to fakt jedno↓

M: Nikolo↓ ty budeš dělat rýži↓

Nahrávka č. 3

M: já už vim↓ jak to udělat↑ děcka↑ napíšu to na tabuli↓ jako vždycky↓ jinak já v tom mám prostě neustále↓ v tom nemám žádnéj systém↓

L: co↑ ☺

M: takže Honza↑ Honza dělá polívku↓

Ho: jako s tou↑ @@

M: co↑ ☺

Ho: no jo↑ Helena↓

M: Honza a Helena↓ každej začnete ____ každej udělá↓ každej si dá vařit vývar↓@ stačí čtvrtka cibule↓ tak jak máte tu půlku↓ jsou veliký↓ tak stačí ještě↓ ještě napůl↓ jo↑ ☺ každej udělá vývar samostaně↓ dochutí↓ přecedí↓ zeleninu dáte dohromady↓ a pak každej udělá ty nudle z jednoho vajčkq jo↑ ☺ a ty nudle můžeme začít hned↓ Heleno↑ z čeho se připravujou domácí nudle↑ ☺

L: _____

M: no↑ jo↑ jo↑

H: hrubá mouka↓ vejce↓

M: ano↓

H: vejce↓

M: to stačí↓ vodu↓ vodu↓ voda se tam nedává↓ někdo ji tam dává↓ jo↑ není to chyba↓ ale chyba je sůl↓ protože ta tam nepatří↓ protože

L: víš proč↑ ☺

M: víte proč↑ ☺

L: já vim↓ aby se nevysušily↓

M: jasně↑ oni by se potom nevysušily↓ proto↓ musí se trochu vysušit↓ aby šly potom krájet↓ a byly by pořád takový vlhký↓ jo↑ takže jako ono ne že by nešly udělat↓ šly by↓ prostě tam nepatří ta sůl↓ voda eventuálně tam může přijít↓ takže vy dva nudle vy dva pochopili↑ vás si doufám nebudu neska muset všímat↑ třetí↑ a druhéj ročník↑ to by mělo bejt jasný↓ tak↑ a ptáčka bude dělat Jana↑ a ■ Lukáš↓ jo↑ ☺ tak↑ tak si já myslím↑ že už budete moct↓ no↑ připravit maso↓ Jani dáte si vařit vejčka↑ ta vejčka vařený↓

J: jo↓

M: jo↑ a jak dlouho se vaří vejce↑ mi ještě řekni↑

L: _____

M: vařený vejčko↑ jak dlouho se vaří vejce↑ ☺

L: tři minuty. _____

M: a zase mi to říkáte špatněakže↑ Jani↑ jak dlouho se vaří vejce↑☺ na tvrdo↑☺

J: šest minut↓ (tiše)

M: šest minut bych měla na měkko k snídani↓ vy dva↑ vajíčko natvrdo↑ jak dlouho se vaří↑☺

Ho: tak osum↑

H: deset.

M: můžem udělat nějakou hádací kvíz☺ ale ty jsi nejbližší↓ deset↓ až dvanáct minut↓■ od doby varu↓ co je doba varu↑ Jano☺

H: bubly↑ bubly↑ bubly↑
(smích)

L: bubly↑ bubly↑ bubly↑

M: rozumíš tomu jo↑☺ dáte to do vody teplý↑ nebo studený↑ to je vcelku jedno↓ počkáte až se ta voda začne vařit a od té doby se počítají ty minuty↓ záleží taky↑ jak je to vejce velký↓ některý se bude vařit deset minut↓ některá dvanáct↓

Nahrávka č. 4

M: tak Jani↑ dej vařit vajčka↑ dej vařit vejce:↑ dvě↓ vám to stačí↓

M: tak ještě všichni znova↑ tady↑ jak jsme si říkali↑ máte hovězí maso↓ jo↑ ☺ jak ukazuju↓ tak↑ vidíte↓ že je tmavý↓ a když vám ukážu vepřový↑■ to vám nakrájím↓ abyste viděli ten rozdíl↓ ___ jo↑ ☺ vidíte všichni↑■ Nikolo↑ ty to znáš↑ ☺

N: jo↓

M: jo↑ ☺ takže tohle je takový růžový↑

M: takže tohle je co↑ ☺

H: vepřový↓

M: správně↓ a tohle↑

L: to je na všechny↑ ☺

M: vopravdu↑ ☺ ■ co Jano↑ který je vepřový↑ a který je hovězí↑ ☺

L: _____

M: no: dobře↓■ a z jakýho je to zvířete↑ ☺ ■■

M: ty hele Jano↓ to jsme si Jano už říkali↓ je to tak čtvrt hodiny↓

J: z krávy↑

M: z krávy↓ může to bejt i z vola↑ ☺

J: ne↓ (tíše)

M: nemůže↑ ☺

H: to je jasný↑ že jo↑

Ho: no↑ jo↑

H: jestli je to hovězí↑

M: z krávy↑ z vola↑ z býka↑ jo↑

L: z telete↓

M: z telete↑ když by to bylo z telete↑ tak je to↑ ☺

L: telecí↓

M: telecí↓

■■■■

M: *kolik vážíš ty mouky*↑☺

H: _____

M: *jo*↑ *já se ptám*↓ *kolik si jí vážíš*↑☺

H: *skoro sto*↑

M: *no*↑ *no*↑ *necelejch sto*↑ *že se mi zdálo hodně*↑ *my dáváme tak vosumdesát*↓ *a pak můžeš spíš přidávat*↓ *záleží podle velikosti vejce*↓ *měla si jí vyváženou*↑☺

Ho: *jo*↑

M: *určitě*↑☺

H: @↑

M: *tak vcelku jo*↑ *ale radši jí dej pod*↓ *pod to*↓ *a nebo to udělej takhle*↓ *nasypej si část vedle*↓ *a podle to dělej*↓ *a pak tam přidat*↓

Ho: *to dodělám na válu*↓

M: *tak to dělej v misce*↑ *ne*:↑

Ho: *no jasně*↑

M: *a pak si to dej to zpátky*↑ *to už je jedno*↓

Ho: *takže pak mám voslintanej vál od toho vejce*↓

H: *jo vid'*↑ *a pak tam nejdou udělat ty nudle*↓

Ho: *no jasně*↑ *a pak se to špatně válí*↓ *lepší se to*↓

H: @

■

M: *dej tam víc vody*↓ *Jano* _

[Na pozadí probíhá rozhovor mezi žáky] (nesrozumitelné)

Ho: *já myslel*↓ *že jsem něco provedl*↓

(smích)

M: *cos tam dal mi řekni*↑☺

Ho: *tu mouku*↓

L: _____

Ho: *trochu*↓

M: *ted' si musíte udělat takový těstíčk*↓ *aby se nelepilo*↓ *aby to pak šlo udělat v ruce*↓ *a aby šlo vyválet*↓ *musíte si to nějak tak odhadnout*↓ *nesmí se ani lepit*↓ *tak*↓ *Jani*↑ *jak to ted' uděláme*↑☺ *máš tam vodu*↑☺ *máš to zaplý*↑☺ *máš to zaplý dobře*↑☺

J: *jo*↓

M: *máš*↑ *no*↑ *a co ted'ka bude*↑☺ *jaký bude další postup mi řekni*↑ *jsme o tom*

mluvili↑ ted' konkrétně co uděláš↑☺ máš vajíčka ve vodě↑☺ jak dlouho je budeš vařit↑☺

J: deset až dvanáct minut↓

M: správně↓ jo↑ a od kdy↑☺ od ted'↑☺ nebo od kdy↑☺

J: ted'↓

M: od ted'↑☺ ■ to asi ne↓ Lukáši↑☺

L: až se začne voda vařit↓

M: od doby varu ↓co to znamená od doby varu↑☺

■■■

J: že se to začne: vařit↓

M: no↑ a jak to poznáš↑☺

■■

J: že to začne bublat↑

M: začne to bublat↑ ale víš co mám Jano obavu↑☺ představ si↓ že za půl roku budeš dělat závěrečnou zkoušku je možný↑ že tam dostaneš španělskýho ptáčka samostatně dělat s rýží to už se tě mistrová NEbude ptát jak budeš vařit vajíčka NEbude nic řík at↓ a budeš to muset udělat úplně sama↑ troufneš si na to↑☺

L: ne↓

M: umíš nastavit tady deset minut↑☺

J: jo↓

*M: tak až se to bude vařit↓ tak si tady nastavíš deset minut↓ ukaž↑ kde je desítka↑
(Jana ukazuje, kde je na časovém spínači číslo deset)*

M: no■ vidíš↑

Ho: co je↑☺

M: no nic↑ já se jenom koukám↓ jak seš na tom↑

Ho: špatně↓

M: proč myslíš↑☺

Ho: nevím↓

M: tos to míchal lžící↑☺

L: vidličkou↓

Ho: no vidličkou↓ pak sem si to pak se mi to líp z těch stěn↓ @

M: no↑ dobrý↑

Ho: pak to ještě to↑
M: co je to↑ ještě to↑ ☺
Ho: ještě to do↑ do↑ ___ a to to to dodělá↑
M: Lukáši↑ podej jí vál↑ TAM je↓ vpravo↑
L: _____

■■■

M: tak Jano↑ tak tady si připravíš suroviny↑ který budeš potřebovat↓ takže zatím stojíš u vařiče↓ jo↑ ☺ kde _____

M: cibuli budeš potřebovat↑ jo↑ nebo ne↑

J: jo↑

M: jo↑

J: salám↓

M: to je todleto↓ tady máš salám↓ to je šunka↓ to je salám↓ to je na použití↓ a tu cibuli tam budeš dávat takhle↑ nebo co s ní↑ ☺

J: oloupat↑

M: no↑ tak to uděláš↓ tak jí oloupeš↓ a potom↑

J: potom @ osmahnu ten ptáček↓

M: osmahneš ptáček↑ já se tě teď ptám↑ co uděláš s cibulí↑ oloupeš cibulí↑ si řekla↑

J: oloupám cibulí↓

M: a dál↑

J: osmahnu↓

M: celou jí osmahneš↑ ☺ tak co s ní uděláš dál↑ až jí oloupeš↑ ☺

J: nakrájím jí na kousky↑

M: nakrájíš jí↓ no to jsem chtěla slyšet↓ oloupeš cibulí↓ nakrájíš jí↓ jo↑ ☺ ať to tu máš připravený↓ Lukáši↑ ty taky nakrájíš cibulí↓ ___

L: jo↓

M: jo↑

M: kulatej co↑ si chtěl↑ ☺ Honzo↑

Ho: váleček↓

[Studenti připravují nudle]

M: _____ řekni nám↑ co děláš↑ ☺ třeba teďka konkrétně↑

H: *takový nudle*↓

_____

M: *a z čeho je připravuješ*↑ ☺

H: *z mouky*↓ *z vejce*↓ *misky*↑ (*smích*)

M: *tak to asi ne*↓ _____ *vždycky říkejte jaká mouka*↑

H: *hrubá*↑

M: *hrubá*↑ *když se to tak* _____ *ty si to vždycky otočí*↓ *jo*↑ ☺

Ho: *no jasně*↑

_____

M: *no ono to záleží na tom jaký si to těsto uděláš*↑ *no:*↑ *ty ho máš hodně tuhý*↓
šáhni si Honzo↑

H: *to je zlý*↓ *co*↑ ☺

M: *ale bude to*↓ *když se na to podívá*↑ *tak ta struktura toho těsta*↑ *tady ty kousky*↓
že to není až tak dobře propracovaná↓ *nebo je*↑ *ale dalas tam o něco víc*
mouky↓ *taky by ti nemělo nic zbýt*↓ *vyválíš to*↓ *ale hodně se na tom nadřeš*

_____

[Studenti Honza a Helena válejí těsto]

Nahrávka č. 5

M: tobě dám utírat↓ jo↑ když máš rýži↓

Ho: _____

M: koho↑ ☺

Ho: podlahu↑

M: podlahu↓ ■ takže já si tě napíšu↑ ■ ty budeš vytírat↓ jo↑ Honzo↑ ☺

Ho: jo↑ třeba↑

M: vytíráš↑ Lukáš zametá↑

L: jo↑

M: a Jana↑ má na starosti sporáky↓ a ty společný plochy↓ jo↑ ☺

■

L: paní Mistrů↑

M: ano↑

L: _____

M: ne↑ ne↑ ne↑ určitě ne↑ právě tím jak to máš na plátky↑ tak já bych to roztrhala↓ i když je to a dáš tam celý plátek↓ a pak ti to bude hezky držet až to budeš zabalovat↑

L: fakt↑ ☺

M: plátek↓ todle↓ kus špeku↓ a je to hotový↓ pak to budeš hezky zabalovat↓ aby ti to šlo zabalovat↓ jo↑ ☺

L: @

M: tu šunku tam můžeš dát všechnu↓ to co máš↓ to tam prostě naskládáš↑ jo↑ ☺

L: jo↓

M: nezapomeň↑ sůl↑ pepř↑ hořčici↓ Nikola ti může pomáhat↓

■

M: tak Jano↑ nejdřív začneme↓ naklepej ho↓ na tenký plátky ať se neprotrhnou↓ _____ zvedni to prkýnkø jako když to klepeš takhle↑ tak to je jak když lechtáš mouchu↑ jo↑ takhle↑ musíš to klepat

[Paní Marková klepe maso]

M: budeš to mít ale na sobě↑

Nahrávka č. 6

M: když je těsto špatně zpracovaný↓ když je těsto tuhý↓ tak to takhle vypadá↓

H: @:↑☺

M: @:↓ (smích)

H: jo: to nějak bude↓ já bych to přejela tím autem↓■

M: když si vezmu↓ že jsme dělali ve školní jídelně↓ jsme dělali z kila mouky ■ z deseti vajec↓ jsme dělali↑ deset↓ dvanáct vajec↓ a to jsme tam dělali všichni↓■ a pak jsme to všichni krájelkaždej udělal tři placky↓■ já mám takovej dojem↓ že se rozvařily vajčka↓

L: hej↑ kdo dělá vejce↑☺

Ho: jo @

M: když je vás tu pět a půl↓ pro co jdeš Jano ted'ka↑☺

J: pro sůl↓

M: pro sůl jdeš proč↑☺ mi řekni↑ už to máš naklepaný↑☺ tohle je naklepaný↑☺ tohle je taky naklepaný☺ já ani nevidim↓ že by tam byla palička na tom klepnutá↓

[Paní Marková klepe maso]

Honzo↑ ty máš nějakou práci ted'ka↑☺ nemáš↓ tak zatím oloupeš vejce↓ prosim↓ jo↑☺

Ho: @↓

M: oni jsou na to sice tři↓ ale _____ jsou ve dřezu↓

Nahrávka č. 7

M: tak↑ ted' si dones sůl↑ pepř↓ umej si ruce↓■■■ a ted' mi Jani řekni↑ co s tím uděláš↑ ☺

J: osolim↓ opeřim↓ pak tam dám slaninu↓

M: ještě si na něco zapomněla↑

J: salám↑

M: no↓ to tam dáš↓ ale zapomněla si na něco↑ řekla si sůl↓ pepř↓ a to maso↑ to je dobře↓ a ještě něco musíš udělat↑

L: _____ ty vejčka↑

M: ty vám↑ Honza loupe↓

L: jo↓

M: hořčici↑

J: hořčici↑

M: máš jí↑ ☺

J: ne

■■

M: a pepř máš☺ hele víš co Jano nechápu↑ že ty to máš vždycky↓ že když sáhneš do toho↓ protože máš mokré ruce↓ musíš↓ umej si ruce↓ pak si je utři↓ ať je máš suchý↓ (rozzlobeně a částečně i netrpělivě)

M: tak a já ti ukážu jeden↓ jo↑ druhou rukou otočíš↓ takže mám pořád jednu ruku suchou↑ nemám to olepený jako ty↓ tak můžeš↓

M: je pravda↓ že oni to dělají dva↑ ale jsou to druháci↑ že oni si spolu pomáhají↓ Jana je na to vlastně sama↓

■■

M: co vy dva↑ ☺ _____ děláte to jednou rukou↑ ☺

L: dvouma↑

M: jo↑ ☺ já to vidím↑ že máte nějaký dilemma↑

L: ___ tak jsme jednu rozkrojili takhle ještě↑

M: no↑ můžete no↑ buď takhle↑ nebo tam kousek přidáte↓

L: @ no↑ protože↑ @

M: _____

L: ta Jana↑ ještě @

M: nemá ↓ tohle jí bude stačit ↓ můžeš nechat ↓ ten kousek ↓ tohle taky ↓ a je to ↑
L: a teď ty vejce takhle můžeme nechat ↑ že jo ↑ ☺
M: určitě ↑ @ tohle podej Janě ↓ prosím ↑
L: paní mistrová ↑ máte nějaký párátko ↑ ☺
M: _____ podejte mi někdo hrníček ↑
H: takhle nějak ↑ paní mistrů ↑
M: no ↑ no ↑ přitáhnout ↓ hrníček potřebujem ↓ Honzo ↑ hrníček čistej ↓ jeden vám ukážu ↓ a ↑ vy si to pak uděláte ↓ ten hrníček je proto ↑ protože se do něj dá nit ↓ a nebudeme mít tu nit opatlanou ↓ tak jaks to udělala ↑ takhle to jako utahovat ↓ tak je to dobře ↑ a pak to tou nití jen zamotáš ↓ _____
Ho: _____
M: já to dělám takhle ↓ a teď to otočíš ↓ tak aby se i tady to zatáhlo ↓

Nahrávka č. 8

M: pak to utrhneš↑ a hotovo jo: ↑ ☺ ■

N: já myslela↑, že to budete dělat↑ že tam budete dělat ještě nějaký mašličky↑
nebo něco takovýho↑ ☺

M: jak mašličky↑ ☺

N: no:↑ že to třeba ___ no:↑

M: ne↓ ono to drží↓ když to přitáhnete↑ tak jaks to hezky udělala↑ jo↑ ☺ záleží↓
kdyby to maso bylo ještě větší↑ tak bysme zakryli i ty kraje↓ jo: ☺ a když tady
budou koukat↑ jo↑ tak to nevadí↓ jo↑ ☺ to už bude držet↓

Nahrávka č. 9

[Přichází druhá mistrová]

DM: až to budete mít volný tak vám to začne těma dirkama vyplavávat ven↓
utahovat↓ utahovat↓ snažte se utahovat↓

N: hm↑

M: ono to už tady ale nejde↓

DM: ono když to zavážete to je dobrý↑

M: ono to už tady ale nejde↓

DM: no↑ ale tak to zavážete ne↑ my máme párátko↓ my to máme horší↓

M: no↑ musíte si poradit↑ děti↑

DM: měli byste to umět vázat↑ ano↑ na to je takovej speciální uzel↓ když se dělají
rolády potom↓

M: my jsme rádi↑ že víme↑ jaký máme↓ _____

DM: jde ti to Jani↑ ☺ vy ste to ani nenaklepaly↑ ☺

M: to má naklepaný↑ to klepala↑

DM: Jani↑ myslíš↑ že to zabalíš↑ ☺

M: dle mého taky málo↓

DM: tenhle by chtěl ještě trošku↓ _____ tak by to povolilo↓

M: to už asi bude stačit Jano tam není↓ jako že tam musí být na tom centimetr
hořčice↓

DM: zamazat takový ty póry↓

M: a ne↑ třeba ten nůž od toho masa zase strčit do hořčice↑ co myslíš↑ ☺ teď
máme infikovanou tu hořčici↓ Jano↑ dala si tam pepř↑ ☺

J: dala↑

M: dala↑ ☺ proč ho teda nevidim↑ ☺ jo↑ dala↓ už ho vidim↓ dala↓

DM: to je Jani↑ málo naklepaný teda↓

M: jo↑ je↓

DM: ty se toho bojíš↑ ☺ ty neumíš klepat↑ ☺

M: sem jí to ukázala↓

DM: je to maso na plátek musí to být rozklepaný↓ abys me s tím rozklepaným
masem mohli pracovat↑ to je jako když to uřízneš a nič jednak to bude tvrdý↓
jednak tím NAKlepání↓ tou přípravou masa↓

M: počkej↓ počkej↓

- DM: naklepáním se to vlastně krásně
porušíš↑ a to maso bude rychlejc hotový↑ než takhle↑ takhle ho budeš mít
tuhý↓ a bude se ti to potom dlouho dělat↓ tim když ho naklepem vlastně↓ tim se
ti urychlý i ta doba vaření↓ toho dušení↓
- M: a ted' sem viděla↓ jak jdeš krájet vajíčko↓ jo↑ logicky↓ máš tady tři↓ tři kousky
masa↓ a ty si držela takhle nůž↓ takhles to šla krájet↓ když ti řeknu nakrájej
vejce na měsíčky↑ tak jak ho ukrojiš↑ ☺
- J: takhle↑ ☺
- M: no↑ takhle NE↓
- DM: Jani↑ měsíček je takhle dlouhej↓ ne↑ ☺ jak vypadá měsíček↑ ☺
- M: je to jako na měsíček↑ nebo já nevim↑ jak to mám říct asi↑ a to já sem věděla↑
že bude hotovo↓
- DM: Jani↑ vaříš doma↑ ☺ co↑ měla by si↓ si před zkouškama↓ tohle bude taky
jedno téma↓ vem si↓ že tohle budeš muset stihnout udělat↓ třeba pět porcí↓ k
tomu rejži↓ a k tomu třeba POLívku↓ nebo PALačinku upect↓ co↑ ☺ zvládneš to
Janino↑ ☺ no↑
-

Nahrávka č. 10

M: a tady jasně vidíte↓ že když já něco říkám↓ to se teď zrovna týká Jany↑ třeba o klepání↓ já něco řeknu↓ přijde sem mistrová↓ je tady chvíli↓ a říká vlastně to samý↓ že jo↑ Jano↑ ☺

J: no↑

M: no↑■ jenže teď↓ už to naklepat víc nepude↓ no↓ co deš dělat ☺

L: já si to jenom opláchnu↓

M: _____ když děláš čtyry masa↓ tak ti stačí menčí↓■ menčí↓ aby ty masa byly jako u sebe↓ a ne: aby ti litaly v tom hrnci↓

L: jo↓

■■

M: tak Jano↑ co teď↑ ☺ to je to↑ že ani nevíš↓ jak máš nakrájet vokuřku↓■ nebo vokuřku↓ teď sem se spletla↓ myslela jsem vajčko↓ a já ti jenom↓ jeden řeknu↓ dáš tam tu šunku přibližně takle↓ na to dáš měsíček vajčka↓ okuřku↓ si nakrájíš to je to samý s tou vokuřkou jak nakrájíš tu vokuřku↑ aby ti to šlo takle hezky zabalit↑

[Jana ukazuje, jak by překrojila okuřku]

M: no↑ tak to udělej↑

J: takle↑

M: no:↑ tak↓■■ hele dali ste tam tu slaninu↑ nezapomněli ste na ní↑

L: ne↓

M: nedali↑ nebo dali↑

L: dali↓

M: dali↑

L: já odpovídal na to↓ že jsme nezapomněli↓ takže ne↓

M: jo:↑ (smích) to si mě teda zamotal↓ a kde máš tu slaninu↑ ja jí nevidim↓

N: tady je↑

[Nikola ukazuje na místo, kde je slanina]

M: aha↑■■ nám kousek zbyde↓ tak↓ a jak nakrájíš slaninu↑■■ no plátek tam dáš↓

N: takle↓

M: no↑ a takle udělej všechny tři↓

N: @↑

M: nebreč↑ to nemusíš měřit↓ Lukáši↓ to je zbytečný↓ jenom tak aby se ti tam cibule osmahnou↓ ____ pak je to zbytečně masťná cibuli budeš smažit

tmavší↑ nebo světlejší↑

L: dorůžova↑

M: no↑ dá se to tak říct↓ skoro bych to nazvala tak akorát↓ no↓

L: no↑ tak je to do tmavý omáčky↓ a to hovězí maso k tomu↓

M: ale úplně světlou ne↓ abyste to neměli↓ abyste chytli barvu↓ a můžete tam dát půlku masoxu↓

N: čeho↑

M: masoxu↓

M: tak jeden ti ukážu↓ ale ty to ještě nemáš↓ Heleno↑ já myslím↓ že bys mohla začít↑ co↑ ___ už tam máš všechno↑

[Helena myje nádobí – hluk]

tak ti jeden ukážu↓ a pak zbytek uděláš ty kterej se ti zdá nejhorší ten si vezmu já↓ tendle↑ nebo tendle↑ jak to říkala mistrová ___ teď to budeš rolovat↓ a přitahovat↓ tady opravdu vidíš maso ste měli stejný↓ fakt si ho málo naklepala↓ protože to maso je malý↓ přesně měla mistrová pravdu↓ ale já sem tě vracela↑ abys ho ještě víc naklepala↓ je to tak↑ ☺

J: @↑ (tíše)

M: takže ten nejhorší jsem ochotná ti zabalit↓ a tamto si uděláš opravdu sama↓ prostě tou nití obmotáš ptáčka kolem doko↓ a tohle moc hezká ukázka není↓ protože to maso mám malý jsme jednou potom měřili tu nit↑ a ta měla pět mětrů na jednom ptáčku↑ (smích) se tomu divili↓ tak ostatní si uděláš už ty↓ přitáhneš↑ Honzo↑ to vajčko je volný↓ můžeš si _____

Ho: fakt↑ _____

M: a viš co Honzo↑ já tě zaměstnám↓ si to sněs↓ a pak bys pomohl Janě usmažit cibuli↓

Ho: jo↑ tak jo↑

M: oni jsou na to taky dva↓

M: _____ hrnec↓ jo zapínáš si↓ olej↓ a můžeš začít↑ _____

Ho: stačí málo↑ nebo málo↑

M: stačí málo↓ jen aby _____ ještě stačí

Ho: _____

M: tak Jano↑ de ti to↑ co děláš↑ co hledáš↑ ■■ okurku↑ nebo co hledáš↑

Ho: lak↑ jestli pak bude k mání↑

M: jo↑ je k mání↑

Ho: ten lak↑ tohle můžu zcedit↑ jo↑

M: to můžeš↑ tohle můžeš zkonsumovat↓

Ho: ty okurky asi ne↑ ne↑

M: ty můžeš taky↓ tu půlku↓ tam ještě přidám↓ proč jsem dala tu nit' do toho↑ aby nebyla celá opatlaná od masa↑ takhle↑ jenže ono ti to nejde↓ a nebo j se toho↓ utáhnout to tou nití to musíš utáhnout↑ aby ten ptáček držel↓ i když to obmotáváte↓ všichni poslouchaj↑ kdo vnímá↑ když to obmotáváte tou nití↑ tak to přitáhnout↑ jo↑ ty to vnímej Honzo↑ protože zkoušky máte za chvíli↓ a ptáčkové tam budou↑

Ho: a tlačení koláče↑

M: prosim↑

Ho: a tlačení koláče taky↑

M: tlačení koláče taky↑

Ho: =takže můžu↑

M: můžeš i tu okurku↑ si můžeš klidně vzít↓

L: hele Honzo↑ ty si _____

Ho: co↑ ☺

L: _____

Ho: to je těžký jako↓ ~~sp~~protože já jsem to tenkrát dělal↓
_____

M: to je sladký tlačení koláč↓e a oni se toho bojí↓

Ho: _____

M: mě se Jano zdá jak na to koukám↑ že ty to pořád↑ pořád↑ tu nit' dáváš do jednoho místa↑ ale to už bude stačit↓ zabalený to máš↓ dělej další↓

M: co už jsme posnídali↑ Honzo↑ dneska↓

Ho: co↑ ☺

M: zmrzlinu posnídal↓
(smích)

M: jako tředa tendle↑ Jani↑ by šel zabalit líp↓ jo↑ přitáhnout↓ ale to je přesně nenaklepaný↓ jak říkala mistrová↓ a musíš to pořádně přitahovat↓ už to máš zaplý↑ Honzo↑

Ho: jo↑ už to začíná prskat

M: jako i když huř zabalený↓ tak aspoň nák↓ jo↑ prostě aspoň z toho něco bude↑

M: to máš dost omasku bych řekla↑
L: no↑
M: i miň bych dala↑ jo↑
L: @↑
M: řekla bych↑ že je to tak↑ akorát už↓
L: ta cibule↑
M: no↑ určitě↑ ještě tam dáš to maso↑ ono se to bude dál smažit↑

■ ■

M: ta:k co budeš dělat dál↑ Lukáši↑ ☺

M: občas se na to podíváš↑
L: no↑
M: aby byly potopený↓ přibližně tak jak jsou teď↓ no↑ a to je celý↓ ale bude to trvat dlouho↑
L: a podleju to vodou↑
M: jo↑ uklidiš si ten↓ ten nepořádek↓ kterej tu vzniknul↓

■ ■

M: tak hotovo↑ no↑ tak můžeš pokračovat↑ Jano↑ už si to dělej ty↑

■ ■

M: Jano↑ až osmažíš ty ptáčky↑ osmažíš cibuli↑ tak potom co↑ ☺
J: zaleju vodou↑
M: tu cibuli zaleješ vodou↑ ☺
J: osmahnu↑
M: koho↑ ☺
J: ty ptáčky↑
M: no↑ takže osmažíš cibuli↑ pak tam dáš ty ptáčky↓ a pak↑ ☺ vždyť už sto řekla↑
J: @↑ pak to zaleju vodou↑
M: a tu máš kde↑ tak jak to teď uděláš↑ když nemáš vodu _____ si nějak porad'↓
J: to vypnu↑
M: no↑ to je jedna možnost↓ bud' si to vezmeš stejně a nebo můžeš někoho požádat↑ aby ti přines vodu↑ nebo to odstaviš↓
J: to odstavim↑

M: no↑

■ ■

M: tak Jani↑ jak↑ jak to poznáš↑ bude tmavá↑ nebo jak jí uděláš↑

J: dorůžova↑

M: dorůžova↑

■ ■

[Studenti myjí nádobí]

M: ještě to není↑ je to růžový↑ nebo není↑

J: no↑ není↓

M: no↑ není↓ tak že si šáhla po těch ptáčkách↓ a když máš tu cibuli po straně↓ tak jí z toho sundej↓

■ ■

M: tak co↑ Jani↑ už je to↑ ☺

J: _____

M: Lukáši je to usmažený dost↑ ☺ nebo to není↑ ☺

L: ne↓

M: no ještě to nezalívej↓ když to máš málo usmažený↓ tak to _____ ty to máš málo usmažený↓ když myslím dorůžova↑ ta k myslím tak trošku jako dohněda↓ taková barva↓ že ta cibule je dozlatova↓ víš↑ takhle bych jí nazvala↓ že je téměř syrová↓

M: tak je rozdíl na co se to používá↑ když to budete mít na tmavý maso↑ na guláš↑ tak je dobrý mít cibuli hodně tmavá↑ ne:↑ spá lenou↓ ale hodně tmavou↓ když budete dělat↓ já nevím co↑ _____

Nahrávka č. 11

- M: cibuli↓ máš tam maso↓ zalili jsme to vodou↓ a jak se menuje ta technologická úprava↑ kterou teď provádíš↑ ☺
- J: dušení↑
- M: správně↑ dušení↓ a jak je rozdíl mezi dušením a vařením↑
- J: dušením↓ že se to dává na míň↓
- M: no↑ správně↑
- J: a vařením↑
- M: a ještě↑■ že se to dává na míň stupňů↓
- J: to jo↓
- M: to je správná odpověď↓
- H: vaří se to s poklicí↓
- M: vaří se to s POkličkou↑ správně↓
- H: do poloviny zalitou vodou↓
- M: ano↓ správně↓ takže kdyby sme vařili↑@ řekni mi nějakou surovinu↑ která se vaří↑ například↑
- J: těstoviny↓
- M: no↓ správně↓ takže těstoviny bysme dali určitě hodně vody↑ dali bysme takle vody↓ oni by plavaly↑ vařily by se↓ pokličku bysme nedávali↓ aby nám to neuteklo↓ takže↑ teď sto řekla dobře↓ vody má být míň↓ zhruba do poloviny↓ poklička↑ a na míň stupňů↓ takže to je úprava dušením↓ tak↓ jasný↓ a: ještě nám řekni↓@ další ty úpravy↓ když jsme u toho↓ řekly jsme si dvě↓ vaření↓ dušení↓
- J: pečení↓ smažení↓
- M: správně↓ a pečení je↑ co↑ ☺
- J: kuře↓
- M: no↑ můžeme pect kuře↑ ale jako teďka↑ když se koukneš takhle na ten spotřebič↓ tak kde to pečení probíhá↑ kde budeš pect↑
- J: @ v troubě↓
- M: v troubě↓ no:↑ takže v troubě se peče↓ zapnou se stupně↓ a působí to na tu potravinu↓ třeba kuře si řekla↓ horkým vzduchem↓
- J: @↑
- M: a: další↑ to čtvrtý↓ který si řekla správně↑
- J: smažení↓

M: tak↓ a smaží se↑ popiš nám to↓ co se smaží↑ nebo v čem se smaží↑

J: řízek↓

M: @↓

J: na oleji↓

M: jo↓ na oleji↓

J: na pánvi↓

*M: na tuku↓ takže máme rozpálenej tuk↓ omastek↓ a na tom smažíme↓ správně↓
aspoň něco víš↓*

Nahrávka č. 12

M: ukažte↓ já to aspoň ukázu na tom velkym↓ těsto na půlku↓ pak na čtvrtky↓

H: _____

M: no↑ ted'↑ ted' spíš↑■ se mě ptáš ne na dylku↓ ale na šířku↑ že jo↑ si řekla
dlouhý↓ ale široký taky↓

H: široký tak půl centimetru↓ ne↑ a dlouhý tak pět ☺

M: no asi takle nĎ jako pruhy takle↓ nebo jestli je budeš dělat obráceně↑■ asi
takhle pruhy↓ jo↑ ☺

H: hm↑

M: tobě to Honzo teda nakrájím↑

Ho: to nevadí↓

M: no jenom takle↑ a pak už budeš pokračovat↓

Ho: _____

M: ale vem si celý těsto Heleno nebo to budeš dělat na dvakrát↑ to je asi
zbytečný↓

Ho: tobě to rozkrojil↓

M: ne: ty ho máš celý↓ to je Heleny↑ to je tvoje↑

Ho: jo↑ to je moje↑ ☺ aha↑ já myslel↓ že↓ že to _____

M: ale možná budete muset jít každéj zvlášť↑

Ho: proč ☺

M: @↑ myslíš že se sem vejdete↑ ☺ ■ tak↓ a tím nožem sjiždět↓ ale ten začátek moc
hezkej není↓ a aby byly tenký↑ tak jenom tím nožem sjiždět↓

[Paní Marková krájí nudle]

budou takovýhle Honzo↑ ☺

Ho: _____

M: ty sou tak za dvě tyhle↓ to není za jedna↓ takže ty uděláš ještě heščí než já↓
nůž na kraj↑ a sjeds dolu↓ ty to krájíš↓ krájet ne↓ sjiždět nožem↓ pak budeš
dělat tlustý↓■ jako dáš ten nůž na kraj↑ a jako nožem potom takhle sjedeš↓ a
ne to jako ukrojit jo↑ takhle to na kraj↑ a sjedeš tím nožem dolu↓

H: hm↓

M: tobě to pude líp↑ protože máš to těsto tužší↑ a sušší↑ pude ti to líp↓ tohle si tam
přidej↑ nebo to chceš dělat na dvakrát↑ ☺

_____
[Studenti krájí nudle – hluk]

M: tak↑ ještě si prozkoušíme _____

N: co↑

M: rýže↑ jak se dělá rýže↑ ☺

N: takže rýži opláchnu↓ přeberu↓ přeberu opláchnu↓ pak jí zase opláchnu↓ pak jí dám na rozpálenej tuž orestuju↓ zal iju vodou↓ osolim↓ pak tam dám cibuli zapíchnotou _____ podusim↓

M: správně↓ slyšelas to Jani↑ ☺ úplně dobře to řekla↓

M: počítej↑ počítej↑ sto pět krát sedum↓ to spočítáš z hlavy↓ ne↑

H: cože↑

M: no↑

H: ježiš↓ já nevim↓

L: ho:dně↓

N: sedumsettřicetpět↓

M: jo↑

H: no↑ vždyť jo↑

M: no↑ tak tolik dáš vody↓ _____ tam jak píšou↑ propláchnout studenou vodu↑ a pak spařit↑ tak stačí↓ když se naučíte proplachovat teplou vodou↓ no↓ jo↑ _____ aby to přišlo pryč↓ a to je proto↑ aby ta rejže nebyla _____ aby šla _____

L: _____

M: Honzo↑ řekla sem že↓ ■ že máš pěkný↑

Ho: jo↑

M: no↑

Ho: _____

M: bez nechtů↓ bez nechtů↓
(smích)

M: nechcete tam Honzovy nechty↑ ☺

N: ne↓

H: a moje↑

M: no↑ tvoje už vůbec ne↓ a když _____

H: asi nemám takovou tu↓ tu↓

M: musíš to ale dokrojit↓ ale až dolu↓

H: *jau↑*

M: *taky záleží na noži↓ na vaší šikovnosti↓*

H: *taky je divnej↓ ten nůž↓ já za nic nemůžu↓*

M: *no to můžeš↑*

H: *ne ne↑*

M: *protože ti to s nim de↓ například↓*

M: *jak to de↑*

H: *nejde↓*

M: *ne↑ de to↑ je ukázka že de ↑ a nasmíchejte si je dohromady↑*

Ho: *mě bolí ten prst↓ jak sem se _____*

M: *máme tam tvoje nehty↑ vopravdu↑*

Ho: *ne↓ já sem se jenom zaryl↓*

M: *se divim↓ že jsem ještě živá po těch letech↓ nasmíchejte je↓ jo↑ pak si dáte vařit vodu↑ a dáte tam jen část těch nudlí↓ ne část↓ takže od jednoho↓ takže asi možná od Heleny↑*

Ho: *jo↑*

M: *no↑*

Ho: *má hezčí↑*

M: *ne↓ ne↓ mě se víc líbí ty tvoje↓*

H: *ne↑ ne↑ _____*

(smích)

H: *já mám taky kjásný↑ úplně↓■ že by se daly prodávat↓*

M: *to jo↑ to jo↑ vy máte vopravdu představy↓*

Ho: *si moc věříš↓*

M: *ne že najdu něco v koši↓ jo↑ to voni když mají nějaký zbytky↓ co je nebaví krájet↓ tak to hodí do koše↓ a hotovo↓*

H: *až tak jo↑*

M: *jo↑*

Ho: *to by mě nenapadlo↓*

M: *ne↑*

(smích) [Všichni se smějí]

Ho: *já sem to žral↓ víš co↑*

(smích) [Všichni se smějí]

L: _____

Ho: *já vždycky takovýhle ty kousky sem žral↓ takový ty zbytky↓*

Nahrávka č. 13 – zhruba od šesté minuty

M: tak Jani↑ já si myslím↑ že už nemusíš tak intenzivně míchat↑

J: jo↑

M: že se ti to nepřipálí

tak↑ a jakým způsobem↑ tam dáš ten květák☺↑ do tý polívky↑■ dáš ho tam
celej↓ nebo jak↑

J: rozeber

M: to asi nebudeš rozebírat↑ tak co↑ napadlo tě něco☺■ to rozebereme↑ jak ty
říkáš↑ to je psáno u toho postupu↓ když máš celej horkej květák↓

J: —

M: to neříkáš dobrě↓ oni my slí rozebrat na růžičky celej květák↑ víš jak vypadá
celej velkej květák↑☺

J: jo↓

M: jo↑ takle velkej↑ a ono se musí rozebrat na ty růžičky↓ a dát vařit↓ a ty už ho
máš rozebranej na růžičkyty si dostala mraženej↓ ale JÁ chci↑ abys
vymyslela↑ co s tím květákem↑ uděláš↑ než ho dáš do tý polívky↑ je velkej tak
co s ním uděláš↑■■

J: zmenším ho↓

M: zmenšíš ho↓ no jak■ to je jediný co tam asi nepsali↓ vid'↑ Jani↑■

J: @↓

M: jak ho zmenšíš↑ já bych to teda takhle neříkala↑ jako nenazývala zmenšit↑ já
bych rovnou řekla↓ že teda ho↑

Ho: dvacetštyry↓ teda dvacetři↓

M: se podívej↑ jestli to tam třeba nepišou↓ to je právě problém↓ Jani↓ když ti to
tam nenapíšou↓ tak ty to nevíš↓ ale od píky↓ ten květák je na takový větší kusy↓
co s tím uděláš↑ abys to měla na menší kusy↑ řekla si↑ že to zmenšíš↑ svým
teda výrazem↓ ale JAK teda to uděláš↑ konkrétně↑

[Jana naznačuje trhání kvěťáku]

M: no↑ to by bylo divný↓ kdybys ten květák rotrhávala↓ Honzo↑ víš na co se ptám↑
nebo mi taky nerozumíš↓ rozumíš mi↑

Ho: no↑ ani ne↓

M: ani ne↓

Ho: já jsem _____

[Paní Marková předkládá před Janu prkénko s nožem]

M: *když ti podám prkýnko a nůž↑*

Ho: *@↑*

M: *tak co↑ tak to řekni co uděláš↑ ☺*

J: *_____*

M: *já ti teda ukážu jak↓ řekni ten výraz co s tím uděláš↑*

J: *překrájim↓*

M: *překrájim↓ _____ ne:↑ takle↓ ale také↓*

[Paní Marková ukazuje Janě, jak správně krájet květák]

M: *rozumíš↑ nemusí z toho být úplně kaše ↓ale takhle to asi překrájíš↓*

Recepty:

10305 - KUŘECÍ VÝVAR S MASEM A DOMÁCÍMI NUDLEMI

10 porcí

10305/a - KUŘECÍ VÝVAR S MASEM A NUDLEMI

10 porcí

1 porce A: 0,22 l včetně 32 g masa a 40 g nudlí
B: 0,33 l včetně 32 g masa a 40 g nudlí

Čirá, mírně nažloutlá polévka jemně vůně a chuti po kuřecím masu, zelenině a koření, s vložkou kuřecího masa bez kostí a uvařených nudlí.

Výrobní postup:

Pečlivě opláchnuté kuře vložíme do vhodné nádoby, zalijeme vodou, uvedeme do varu, omezíme přiklonem tepla, mírně osolíme, přidáme nové koření a pepř, očištěnou a opláchnutou kořenovou zeleninu a cibuli nakrájenou na čtvrtky a vše uvaříme téměř doměkka. Uvařené kuře pečlivě vykostíme a nakrájíme na menší kousky nebo kostičky. Domácí nebo průmyslově vyráběné nudle zavaříme do většího množství osolené vody a za občasného promíchání je uvaříme. Potom je scedíme, pečlivě propláchneme, okapané promícháme s připraveným kuřecím masem a zalijeme trochou vývaru. Vývar procedíme a dochutíme polévkovým kořením a převaříme. Propláchnutou, jemně nakrájenou petrželovou nať nebo pažitku vkládáme do vývaru při expedici, společně s připraveným masem a nudlemi.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
kuře očištěné	800	800	800	800
voda pitná	1 700	1 700	2 800	2 800
sůl	20	20	30	30
nové koření	0,1	0,1	0,2	0,2
pepř celý	0,1	0,1	0,2	0,2
zelenina kořenová	200	160	300	240
cibule	60	51	100	85
nudle polévkové - domácí				
nebo průmyslově vyráběné	170	v. 400	170	v. 400
polévkové koření	10	10	15	15
petrželová nať/pažitka	20	15	20	15
hmotnost potravin	3 156,2		4 385,4	
ztráty celkem	956,2		1 085,4	
množství hotové polévky				
včetně masa a vložky	2 200		3 300	
energetická hodnota v kilojoulech	624		644	

10105 - KVĚTÁKOVÁ POLÉVKA

10 porcí

1 porce A: 0,22 l včetně 66 g kvěťáku
B: 0,33 l včetně 100 g kvěťáku

Smetanově nažloutlá polévka typické kvěťákové vůně a chuti, hustší, s vložkou menších celistvých růžiček nebo kousků kvěťáku.

Výrobní postup:

Pečlivě opláchnutý kvěťák rozebereme na menší růžičky, zalijeme vodou, osolíme a uvaříme (nikoli zcela doměkka, růžičky musejí zůstat celistvé). Z tuku a prosáté mouky připravíme světlou zásmazku, přidáme mletý květ, za neustálého prošlehávání metlou ji zalijeme vlažnou vodou a vývarem z kvěťáku. Uvedeme do varu a zvolna vaříme za občasného prošlehávání nejméně 20 minut. Ke konci varu přidáme mléko, polévku krátce povaříme, procedíme hustým cedníkem, dochutíme polévkovým kořením, důkladně povaříme a vložíme do ní uvařený kvěťák. Propláchnutou, jemně nakrájenou petrželovou nať nebo pažitku vkládáme do polévky při expedici.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
kvěťák očištěný nebo zmrazený	666	666	1 000	1 000
voda pitná na uvaření				
kvěťáku	400	400	600	600
sůl	20	20	30	30
tuk	66,6	66,6	100	100
mouka hladká	100	100	150	150
květ mletý	0,6	0,6	1	1
voda pitná	1 000	1 000	1 500	1 500
mléko konzumní	333	333	500	500
polévkové koření	13,3	13,3	20	20
petrželová nať/pažitka	6,6	5	10	7,5
hmotnost potravin	2 604,5		3 908,5	
ztráty celkem	404,5		608,5	
množství hotové polévky	2 200		3 300	
energetická hodnota v kilojoulech	498		747	

18005 - KUŘE PEČENÉ S NÁDIVKOU

10 porcí

1 porce včetně šťávy

A: 155 g z toho 125 g kuřete nádivkou
B: 240 g z toho 210 g kuřete nádivkou

Porce kuřete s jemnou žemlovou nádivkou, upečeného do nazlátlé barvy. Vůně a chuť upečeného kuřete i nádivky jsou jemné a typické. Kuře i nádivka jsou dostatečně propečené a šťavnaté. Šťáva - výpek je řídký, má světlejší barvu, jemnou a typickou vůni a chuť z pečeného kuřete a použitého másla.

Výrobní postup:

Očištěná kuřata opláchneme, necháme okapat a kůži na prsíčkách uvolníme pro náplň.

Žemli oloupeme, nakrájíme na drobné kostičky, pokropíme mlékem a necháme vsáknout. Máslo vyšleháme se žloutky, mírně osolíme, přidáme opláchnutou a jemně nakrájenou petrželovou nať nebo pažitku, mletý květ nebo oříšek, připravenou zvlhčenou žemli a pečlivě promícháme. Z bílků vyšleháme pevný sníh a lehce jej vmícháme do nádivky.

Připravená kuřata naplníme nádivkou, ztvarujeme nití nebo ocelovou jehlicí, mírně osolíme na povrchu i uvnitř a dáme do pekáče. Mírně je podlijeme vodou, přidáme 2/3 dávky másla a upečeme doměkka. Během pečení kuřata přeléváme výpekem a podle potřeby podléváme vodou, aby se šťáva nepřipálila.

Upečená kuřata vyjmeme. Šťávu podle potřeby zředíme vodou, procedíme, zjemníme zbylou dávkou másla a krátce převaríme. Při expedici kuřeti nasekneme vždy klouby a sekáme část prsíček s nádivkou a část stehna.

Jednotlivé porce podléváme šťávou.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
kuře očištěné	1 500	1 500	2 500	2 500
sůl	20	20	30	30
máslo	100	100	150	150
voda pitná	500	500	600	600
nádivka:				
žemle - vecka	300	285	500	475
mléko	150	150	250	250
máslo	30	30	50	50
vejce 2 ks/3 ks	80	80	120	120
sůl	5	5	10	10
petrželová nať/pažitka	10	7,5	20	15
muškátový květ nebo oříšek	1	1	1,5	1,5
hmotnost potravin		2 678,5		4 201,5
ztráty celkem		1 128,5		1 801,5
hmotnost hotového výrobku		1 550		2 400
energetická hodnota v kilojoulech		1 302		2 113

Vhodné přílohy:

- ◆ různé upravené brambory,
- ◆ různé upravená rýže,
- ◆ jemnější druhy zeleninových salátů,
- ◆ kompoty.

21001 - BRAMBORY VAŘENÉ

10 porcí

21001/a - NOVÉ BRAMBORY VAŘENÉ

10 porcí

1 porce

A: 150 g
B: 200 g

Porce doměkka uvařených brambor posypaných drobně nakrájenou petrželovou natí nebo pažitkou.

Výrobní postup:

Propláchnuté brambory překrájíme podle velikosti na půlky, čtvrtky nebo osminky, zalijeme vlažnou vodou, přidáme sůl a kmín a uvaříme doměkka.

Scezené brambory při expedici sypeme opláchnutou jemně nakrájenou petrželovou natí nebo pažitkou. (Brambory vaříme v menších dávkách, podle potřeby expedice dovaříme další dávky, aby byly stále čerstvé.)

Poznámka:

Uvažené brambory podáváme jako přílohu nemaštěné nebo podle druhu pokrmu maštěné máslem, sádlem, smaženou cibulí, cibulí smaženou se slaninou, se škvarky atp. v nezbytných dávkách s přihlédnutím k požadavkům racionální výživy.

Pokud použijete k maštění máslo, je vhodné podávat je v syrovém stavu jako doplněk přílohy.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
brambory loupané	1 600	1 600	2 100	2 100
nové brambory škrabané nebo loupané				
voda pitná - podle potřeby				
sůl	20	20	30	30
kmín	2	2	3	3
petrželová nať/pažitka	10	7,5	10	7,5
hmotnost potravin		1 629,5		2 140,5
ztráty celkem		129,5		140,5
hmotnost hotového výrobku		1 500		2 000
energetická hodnota v kilojoulech		528 (553)		692 (726)

11249 - ŠPANĚLSKÝ PTÁČEK

10 porcí

1 porce včetně omáčky

A: 210 g z toho 90 g masa s náplní
B: 250 g z toho 130 g masa s náplní

Dušený plněný závitěk přelitý nahnědlou omáčkou. Závitěk je celistvý, náplň je mírně kořeněná, pikantní vůně a chuť. Omáčka má vůni a chuť po použitých surovinách a přísadách, je řídkší konzistence.

Výrobní postup:

Opláchnuté díly masa nakrájíme přes vlákno na plátky, naklepeme je do šíře, osolíme, opepríme a potřeme hořčicí.

Do středu masa klademe slaninu nakrájenou na silnější nudle, oloupaný salám, okurky a na čtvrtiny nakrájená vařená vejce. Plátky zavlníme, na okrajích upevníme párátkem (nebo převážeme nití) a na povrchu osolíme.

Oloupanou cibuli nakrájíme na drobnou a osmažíme ji na tuku do růžova. Na osmažené cibuli krátce opečeme závitky, mírně je podlijeme vodou a pod poklicí dusíme téměř doměkka. (Během dušení maso obracíme a podle potřeby podléváme teplou vodou.)

Ptáčky vyjme, šťávu vydusíme na tuk, zaprášíme prosátou moukou, osmahneme, zalijeme vlažnou vodou, dobře rozmícháme a vaříme za občasného promíchání nejméně 20 minut.

Uvařenou omáčku podle potřeby přisolíme, přecedíme na ptáčky (zbažené párátkem nebo nití) a znovu krátce povaříme.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
hovězí maso zadní k. u.	1 000	1 000	1 500	1 500
sůl	30	30	35	35
pepř mletý	1	1	1	1
hořčice	20	20	30	30
slanina	50	50	75	75
salám měkký	150	145,5	225	218,3
vejce 2,5 ks	100	100	100	100
okurky sterilované bez nálevu	200	180	300	270
tuk	120	120	120	120
cibule	250	212,5	250	212,5
voda pitná	1 100	1 100	1 100	1 100
mouka hladká	80	80	80	80
hmotnost potravin		3 039		3 741,8
ztráty celkem		939		1 241,8
hmotnost hotového výrobku		2 100		2 500
energetická hodnota v kilojoulech		1 569		2 043

Vhodné přílohy:

♦ jako u receptury č. 11248.

21042 - RÝŽE DUŠENÁ

10 porcí

1 porce

A: 150 g
B: 200 g

Porce dušené rýže. Rýže je sypká, typické vůně a chuť.

Výrobní postup:

Přebranou rýži několikrát propláchneme studenou vodou, potom ji spaříme, znovu propláchneme a necháme okapat.

Ve vhodné nádobě rozpustíme tuk, přisypeme okapanou rýži a lehce ji osmahneme. Zalijeme horkou vodou, mírně osolíme, vložíme cibuli s napíchaným hřebíčkem, zvolna zavaříme, přikryjeme poklicí a dusíme doměkka.

Z udušené rýže odstraníme cibuli s hřebíčkem a lehce ji promícháme vidličkou.

Druh potravin	hmotnost v g			
	A		B	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
rýže	700	700	900	900
tuk	75	75	100	100
voda pitná	1 050	1 050	1 350	1 350
sůl	15	15	20	20
cibule	150	127,5	200	170
hřebíček	0,7	0,7	1	1
hmotnost potravin		1 968,2		2 541
ztráty celkem		468,2		541
hmotnost hotového výrobku		1 500		2 000
energetická hodnota v kilojoulech		1 291		1 673

Fonetická transkripce češtiny⁹:

IPA	Česká transkripce	Příklad
Krátké samohlásky		
a	a	Pata
ɛ	e	Led
ɪ	i	Lid
o/ɔ	o	Rod
ʊ	u	Ruka
Dlouhé samohlásky		
a:	a:, á	Pátá
ɛ:	e:, é	Léto
i:	i:, í	Lípa
o:/ɔ:	o:, ó	Tón
u:	u:, ú	Úkol
Dvohlásky		
aʊ	au, au	Auto
ɛʊ	eu, eu	Euforie
oʊ/ɔʊ	ou, ou	Houba
Nazály		
m	m	Matka
ɲ	ɲ, μ	Tramvaj
n	n	Nos
ɲ̩	ň	Kůň
ŋ	ŋ	Banka
Explozivy		
p	p	Pes
b	b	Babička
t	t	Táta
d	d	Dům
c	tʰ	Ťapka
ɟ	dʰ	Ďábel
k	k	Kost
g	g	Gram
ʔ	ʔ, ʰ	[máma ʔa táta]
Afrikáty		
t͡s	c	Co
d͡z	z, dz	Leckdo
t͡ʃ	č	Čáp
d͡ʒ	ž, dž	Džem
Frikativy		
f	f	Fuj
v	v	Voda
s	s	Sen
z	z	Zub
ʃ	š	Šíp

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_fonetick%C3%A1_transkripce

ʒ	ž	Ž ena
x	x, ch	Ch léb
y	y	aby ch byl
ɦ	h	H ra
Vibranty		
r	r	R ak
ṛ	ř	Ř eka
ṛ̣	ṛ̌ ṛ̌	Rybá ř
Aproximanty		
j	j	J á
l	l	L es
Slabikotvorné souhlásky		
ṛ	ṛ̣	kr k
ḷ	ḷ̣	vl k
ṃ	ṃ̣	Ro ž mberk

Seznam nahrávek:

- Nahrávka č. 1
- Nahrávka č. 2
- Nahrávka č. 3
- Nahrávka č. 4
- Nahrávka č. 5
- Nahrávka č. 6
- Nahrávka č. 7
- Nahrávka č. 8
- Nahrávka č. 9
- Nahrávka č. 10
- Nahrávka č. 11
- Nahrávka č. 12
- Nahrávka č. 13